

könyv
könyvtár
könyvtáros

1998
április

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

7. évfolyam 4. szám

1998. április

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Török András:** „A kurátorság tizenkét grádicsa” 3
- Papp István:** Előzetes tájékoztatás az 1999. évi NKA pályázatokról 10
- Redl Károly:** Változások a Nemzeti Kulturális Alap pályázati feltételeiben 11
- Az IKSZ és az MKE elnökének levele a miniszterhez 13
- Javaslatok a Könyvtári Intézet és az Országos Könyvtári Kuratórium tárgyában 14
- Vajda Erik:** Észrevételek és javaslatok az Országos Könyvtári és Közgyűteményi Fejlesztési Program koncepciójához 21
- Az MKE elnökségének észrevételei az önkormányzatok könyvtári és közművelődési érdekeltségénél támogatója tárgyában 25

Évforduló

- Ezernyolcszáznegyvennyolc, te csillag 27

Műhelykérdések

- Gomba Szabolcsné:** Körkép a magyarországi retrospektív katalóguskonverzióról 30
- Sz. Nagy Lajos:** A Helsinkai Egyetemi Könyvtár fejlesztési stratégiája (1998–2005) 38
- Veszprémy László:** A Hadtörténeti (Hadtudományi) Könyvtár – a Honvédség legrégebb működő könyvtára 40

Könyv

- Vajda Kornél:** Egy régi könyv aktualitása 45

História

- Szerafinné Szabolcsi Ágnes:** A debreceni városi nyomda a felvilágosodás és a reformkor idején 49
- Az Informatikai és Könyvtári Szövetség hírei 54
- Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz 55

Lapunk e számában 1848–49-es relikviákból válogattunk.

From the contents

- András Török*: Guidelines for trustees (3);
István Papp: Preliminary information on the grant proposals of the Hungarian National Cultural Fund for 1999 (10);
Recommendations from professional organizations on the Library Institute and the National Library Advisory Board (14);
Olga Gomba: The state of retrospective conversion in Hungary (30)

Cikkeink szerzői

Gomba Szabolcsné, a KLTE könyvtárának igazgatója; *Papp István*, az NKA könyvtári szakkollégiumának elnöke; *Redl Károly*, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője; *Sz. Nagy Lajos*, a 3K szerkesztője; *Szerafinné Szabolcsi Agnes*, a nyíregyházi Tanárképző Főiskola oktatója; *Török András*, az NKA elnöke; *Vajda Erik*, az MKE elnöke; *Veszprémy László*, a Hadtörténeti Könyvtár igazgatója;

Szerkesztőbizottság:

Poprády Géza (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791
Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója
Készült az OSZK Nyomdaüzemében
Felelős vezető: **Burány Tamás**
Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 98.073

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár
Előfizetési díj 1 évre 2400 forint. Egy szám ára 200 forint
HU-ISSN 1216-6804

Mint ismeretes, az 1994 eleje óta működő Nemzeti Kulturális Alap Bizottságában és szakmai kollégiumaiban lezajlott az első nagy tisztújítás.

Török András úr, a bizottság elnöke célszerűnek látta, hogy az új kollégiumi tagok számára összefoglalja a legfontosabb tudnivalókat a Nemzeti Kulturális Alapról.

A 3K szerkesztő bizottsága és szerkesztői pedig arra gondoltak, hogy ezek az ismeretek a pályázó könyvtárosok számára is hasznosak lennének. Ezért – bírva Török András elnök úr hozzájárulását – az alábbiakban közöljük „A kurátorság tizenkét grádicsa”, avagy hogyan működik a Nemzeti Kulturális Alap? című írást Török András tollából. Ugyancsak közöljük a Nemzeti Kulturális Alap 1998. évi költségvetését (ez utóbbit átvéve az NKA Hírlevél 1998/1. számából).

„A kurátorság tizenkét grádicsa”

avagy hogyan működik a Nemzeti Kulturális Alap?

Tisztelt új kollégiumi tagok!

A következő hetekben kilószámra kapják majd a jogszabályokat és a belső szabályzatokat. Remélem, az utolsó frásjelig kiolvassák mindegyik iratot. Addig is azonban igyekeztem összefoglalni az Önök számára a legfontosabb tudnivalókat. A jogszabályokból, az elmúlt négy év gyakorlatából indultam ki. Az, hogy az elkövetkező években milyen lesz az Alap, nem kis részben Önökön is múlik.

MI AZ, HOGY ALAP?

A Nemzeti Kulturális Alap nem alapítvány, mert nincs vagyona, amelyet hasznosítana, hanem egy évente közpénzzel teletöltött nagy pénztárca. Mindig azt a pénzt költi el, ami az adott évben befolyik – azt azonban igyekszik maradéktalanul elkölteni. Hivatalos néven az NKA „elkülönített állami pénzalap”, ami azt jelenti, hogy nem része az éves költségvetésnek, vagyis nem vitatkoznak róla a Parlamentben. Ezért cserébe két jogszabály is szigorúan szabályozza, hogy mire és hogyan költhetjük a pénzt. (Az alapítványok jogi szabályozása sokkal lazább, szabadabban költhetik el a pénzt.) A megkötések nem szellemi, hanem adminisztratív jellegűek. Szellemileg az Alap teljesen szabad.

HONNAN VAN A PÉNZ?

A kulturális járulékból, amely egy adófajta. Ilyet csak törvénnyel lehet megállapítani, éppen erre való az (1996-ban jelentősen módosított) 1993. évi XXIII. törvény, amely létrehozta az NKA-t. Több tucat kulturális és „kulturával kapcsolatos” árucikk és szolgáltatás után kell kulturális járulékot fizetni, például könyvek, mozifilmek, videokazetták, monitorok, másológépek, floppylemezek, nyomtatott reklámok után. (A tipikus járulék 1 százalék, de ez tételenként változó: egy színes tévére fél százalék, egy játékgépyverre 10.) A járulék behajtása az APEH dolga, ők egyenesen az Államkincstárnál vezetett NKA számlára utalják a pénzt, havonta. Ennek összege nagyon ingadozik. De reményeink szerint 98-ban a pályázatokra fordítható összeg eléri a 3000 millió, vagyis 3 milliárd forintot.

MIRE VALÓ A BIZOTTSÁG?

Arra, hogy ezt a járulékbevételt előre megbecsülje, és elossa a kollégiumok, valamint egyéb célok között. Meghatározza az Igazgatóság az elnök költségvetését, a miniszteri tartalékkeretet, az éves prioritási programot. „Elvi irányító és koordináló” szerepe van. Pályázatokkal sohasem találkozik. Évente kilencszer-tízszer ülésezik szükség szerint. A minisztert személyesen képviselő, főállású elnökön kívül tíz, négy évre kinevezett tagja van, akik jelentős kulturális személyiségek, de nem saját szakmájuk képviselőit látják el. A Bizottság tagjai jelenleg: Bart István író-műfordító, (1998–), Bácskai Vera történész, Gyimesi László zenész, Harsányi László közgazdász, Kovács Péter művészettörténész, Mester Gyuláné önkormányzati tisztviselő (1998–), Néray Katalin művészettörténész (1998–), Novák Ferenc koreográfus, Petrovics Emil zeneszerző, Szabó Iván filmrendező.

MI A KOLLÉGIUMOK DOLGA?

A Bizottság 1998-ra a következő öt fő terület finanszírozását várja el minden kollégiumtól, a tagok által szükségesnek ítélt mértékben, az egyéb, szabadon meghatározott pályázatok mellett:

- szaksajtó,
- a szakkönyvkiadás,
- az országos hatókörű „nagyrendezvények” (szakmáknként eltérő formájúak és tartalmúak),
- a nemzetközi kapcsolatok,
- fiatalok ösztöndíjai.

A legfontosabb teendő természetesen a pályázatok kiírása és elbírálása. Ha döntött a kollégium, a döntés végleges. Fellebbezésre nincs mód. Sőt indoklást se kell adni. Főképpen azért, mert nem lehet: a sok jó pályázat közül a minőségileg legjobbak kapnak; a többi nem rossz, csak nem jutott rá pénz. A kiváló minőség mellett érv lehet még a projektum társadalmi hasznossága, vagy az, hogy viszonylag csekély összeggel nagy dolgok születéséhez járulhatunk hozzá. A gyakorlat

azt mutatja, hogy a minőség-elv nem fér össze pozitív megkülönböztetéssel. Ezért, bár sok példa volt arra, hogy határon túli kisebbségi, vagy elmaradott régióbéli projektum támogatást kapott, ezek a szempontok csak másodsorban kerültek szóba, a minőség után.

A kollégiumok feladata a szakmai ellenőrzés, az éves beszámolók elkészítése is.

SZEKTORSEMLEGESSÉG

Házon belül azt szoktuk mondani, hogy az NKA „szektorsemleges kultúratámogató ügynökség”. Ez azt jelenti, hogy adhatunk támogatást alapítványnak, magánszemélynek, sőt üzleti vállalkozásnak is. Vagyis az Alap pályázatait – hacsak egy-egy alpályázat kifejezetten mást nem ír elő – nyitva állnak minden szektor előtt. Ez nem azt jelenti, hogy ne kellene törekednünk arra, hogy élesen elválasszuk a kulturális és üzleti érdekeket. (A Népszabadság versrovatát például úgy támogatjuk, hogy az rt. szerződésben vállalta: a támogatást a költők honoráriumának jelentős emelésére, és csak arra fordítja.)

Ha magánszemély a pályázó, akkor elkülönített számlán kell tartania a pénzt, és javallott lebonyolítót keresnie. Ha külföldi a pályázó, akkor csak belföldi jogi személy lebonyolítón keresztül juthat pénzhez.

NÉHÁNY JÓL BEVÁLT ELV

Azt szoktuk mondani, hogy „az NKA nem grundol és nem tart ki kulturális projektumokat”. Ez alatt azt értjük, hogy általában célszerű törekedni a roppant gazdaságos „utolsó csepp” effektusra, vagyis arra, hogy valahol máshol elhatározott kidolgozott, finanszírozott projektekhez tegyük hozzá az utolsó cseppet – még ha az nagy is. Gyakori a kiírásokban az, hogy valamely kollégium megszabja, hogy mekkora „önrészt” vár el a pályázótól. A hozzáadott pénz általában nem több 50 százaléknál. (Vannak persze ösztöndíj- és más speciális pályázatok, amelyekre ez nem áll.)

Mindezek az elvek azonban nincsenek kőbe (sőt jogszabályba) vésve; a kollégiumok saját maguk alakítják ki elveiket, melyeket olykor írásba is foglalnak (mint például a Folyóiratkiadási Kollégium hetek alatt kialakított kosár-rendszerét.) Az évek során a pályázati kiírások egyre bonyolultabbak lettek. Hiszen akkor bírálható el egy pályázat fair és tisztességes módon, ha csak azok pályáznak, akik esélyesek. Ha túl általános a pályázat, akkor a kollégium belefullad a pályázatokba (láttunk ilyet is az NKA-nál), és tenger munka árán sem tud jó döntéseket hozni. A vissza nem adott nevezési díj jó eszköz az esélytelen pályázók távoltartására – ennek alkalmazásáról a kollégium alpontonként eltérően is dönthet.

MI AZ IGAZGATÓSÁG DOLGA?

Az Igazgatóság mintegy 30 dolgozója teszi lehetővé, hogy minél jobban előkészítve döntsenek, s döntéseik következménye, a pénz minél hamarabb eljusson a címzetthez. Önök a kollégiumi titkárral találkoznak: az ő dolga az, hogy min-

denben segítse a kollégiumot, az üléseket előkészítse, a pályázatokról összesítéseket készítse. A titkárok nagy gyakorlatú tisztségviselők, akik a korrekt pályázattásban igen jártasak.

A titkár felelőssége a jogszabályok betartása is: míg a kollégium dolga a szárnyalás, a titkár dolga a földön járás.

Az NKA dolgozói szinte a multinacionális nagyvállalatok munkaterhelésének vannak kitéve. Két vagy több kollégiumot visznek. A nyertes pályázókkal ők készítik elő a szerződést, de a nyerteseket is ők értesítik. A részletes szakmai felvilágosítást is ők adják meg, és ők tárgyalnak személyesen a nehéz pályázókkal is. Az Igazgatóságnak felkészült ellenőrzési osztálya is van, akik szerte az országban a helyszínen is ellenőrzik az NKA támogatásának megfelelő felhasználását. Tőlük minden bírálati ülésen arról kapnak felvilágosítást, nem kell-e kizárni egy vagy több fordulóból valamely pályázót, aki esetleg nem számolt el valamilyen régebbi támogatással.

MIRE NEM ADHATUNK EGYÁLTALÁN PÉNZT?

Alapvetően háromféle kulturális támogatás létezik: működési, beruházási és program-támogatás. Az NKA a törvényben foglalt előírás szerint csak a harmadik célra, illetve *nem építési* beruházásra adhat támogatást. A nyertesekkel az Igazgatóság szerződést köt, s ennek betartását szigorúan megköveteli. Ellenkező esetben a pénzt visszaköveteli, akár per útján is.

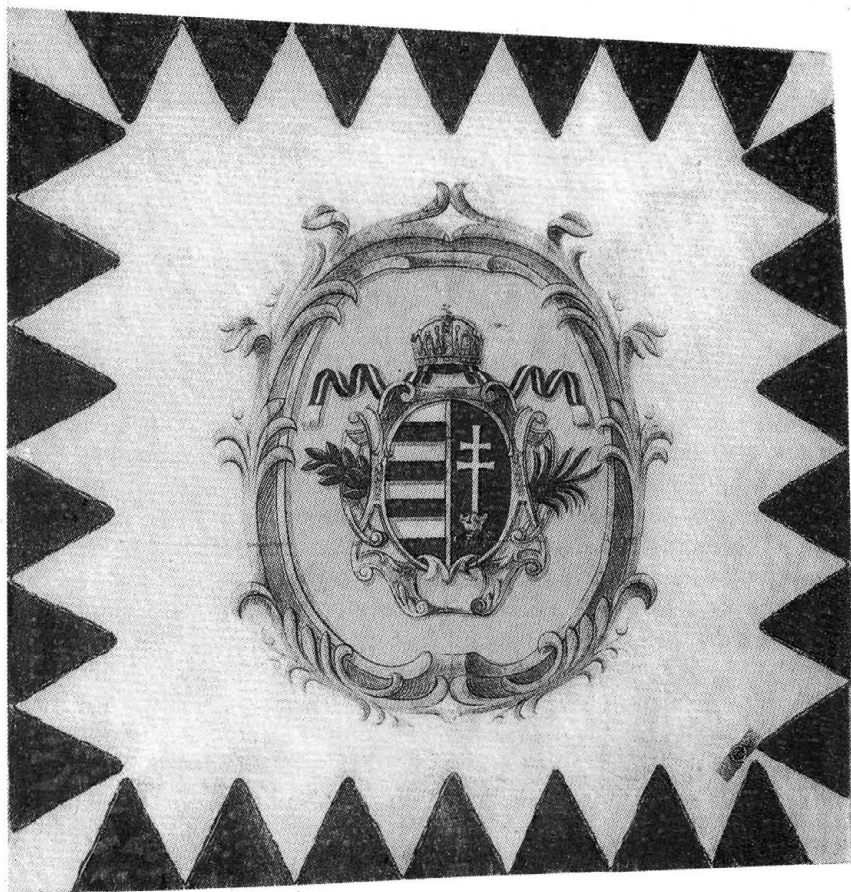
Ugyancsak nem adhat egy kollégium pénzt „továbbosztás” céljára, mégoly jó ügyről legyen is szó. Mondjuk nem adhat pénzt például egy jól működő megyei közalapítványnak, amelyik a kistelepülési közművelődést támogatja. Az NKA kollégiumainak közvetlenül a pályázóval kell kapcsolatba kerülniük, nem engedhetnek abból a szakmai felelősségből, hogy nekik személyesen kell kiválasztaniuk a támogatásra leginkább érdemes pályázatokat.

MIT JELENT AZ „EGYEDI DÖNTÉS” KIFEJEZÉS?

Általában csak arra adható pénz, amire az adott időszakban a kollégium pályázatot írt ki. A Bizottság minden év elején megszabja, hogy hány százalékban térhetnek el ettől a kollégiumok. Az utóbbi években ez a szám mindig 5 százalék volt – és ez elegendőnek is bizonyult. Minden szakmának vannak fontos, egyedi, hirtelen felmerülő ügyei. Az egyedi döntés tehát olyan támogatásról szól, amelyet a kollégium megítél, annak ellenére, hogy semelyik éppen futó pályázatba nem illeszthető bele.

ÖSSZEFÉRHETETLENSÉG

A kulturális élet akkor érezné a kurátorokat elég tisztakezűnek, ha semmilyen velük összefüggő pályázat soha nem kapna támogatást az NKA-nál. A jelenlegi szabályok ezt nem zárják ki, csak nyilvánossá teszik. Minden döntés előtt a kollégiumi tagoknak írásban nyilatkozniuk kell arról, hogy milyen számú pályáza-

*Szabályszerű 48-as honvéd zászlóalj-zászló
(Hadtörténeti Múzeum)*

tokkal áll fenn összeférhetetlenség (a Polgári Törvénykönyv értelmében – a részletes szabályokat lásd a Szervezeti és Működési Szabályzat nevű iratban), s amikor az a pályázat kerül sorra, az illetőnek el kell hagynia a termet, s a nélküle értendő háromnegyedes többség kell a nyertes pályázathoz (míg egyébként egyszerű szótöbbség). Ezeket a minősített többséggel hozott döntéseket a Hírlevélben és a napilap-hirdetéseken meg kell jelölnünk. Nyilvánvaló, hogy amennyiben túl sok csillag jelenik meg egy kollégium adott döntésében, az kikezdi a kollégium erkölcsi tekintélyét. A Minisztérium és a Bizottság önmérsékletet kér a kollégiumoktól.

A KOLLÉGIUMOK KÖZÖTTI VERSENGÉS

Bevételünk, a kulturális járulék inflációkövető adónem, bevételeink ezért (s a gazdaság élénkülése miatt is) állandóan emelkednek. Az elmúlt években több-

szőr is év közben emeltük a kollégiumok kereteit. E növekményt a Bizottság részben szabad felhasználásra, részben megkötéssel, konkrét célra osztja ki. Kétszer is volt igen eredményes belső projektpályázat, ahol a kollégiumok újszerű pályázati témákkal, illetve újszerű elköltési módokkal pályáztak.

Ebben a versengésben azok a kollégiumok tudnak több pénzt szerezni szakmájuknak, amelyek megfelelő kidolgozottságú, újszerű projektekkel állnak elő. Itt nyerte el támogatását a korszakos jelentőségű, 32 CD-ből álló Orpheusz lemezsorozat, vagy a sok kötetes népművészeti tankönyvsorozat. E programokat úgy lehetett megvalósítani, hogy a kollégiumok egyéb programjai is hiánytalanul folytak.

NÉHÁNY KÜLÖNLEGES DOLOG

A tizennégy állandó („szakmai”) kollégium mellett jelenleg két ad hoc kollégium működik, mintegy kísérleti laboratóriumként, a Matáv Rt által támogatott Digitális Kultúra Kollégium és a felerészben a turisztikai forrásokból finanszírozott „Kultúra és Turizmus” Kollégium, mely elsősorban a magyar kultúra külföldre juttatását kívánja segíteni. Idén a Bizottság tervei szerint két újabb kísérlet indul, a Művészeti Fesztiválok Ad Hoc Kollégium (melybe az érintett kollégiumok delegálnak majd tagokat) és a Kulturális Reklám Pályázat, mely még kidolgozás alatt áll, de lényege az, hogy egyes már nyertes pályázatok kaphatnak további, csak professzionális reklámra fordítható támogatást a Magyar Reklámügynökségek Szövetsége útján. Idén harmadik éve hirdetjük meg az Év Pályázatát, melynek témája idén: „Fókuszban a gyermek”. Ehhez a Bizottság nem kíván új ad hoc kollégiumot létrehozni, ehelyett a pénzt szét kívánja osztani a kollégiumok között a legjobb, gyerekekkel kapcsolatos projektekre. Ugyancsak fontos altéma volt több kollégiumnál tavaly az 1848/49-es forradalom és szabadságharc megünneplése.

Kedves régi és új kollégiumi tagok!

Ha új ötleteik támadnak, ne habozzanak előhozni az ülésen vagy azon kívül a kollégiumi elnöknek, a titkárnak, az Igazgató úrnak, vagy nekem. Ajtónk nyitva áll.

De tudniuk kell, hogy senki nem várja el Önöktől, hogy kollégiumuk sikeres, bevált programjaival szakítsanak a feltétlen újtás érdekében. A szakmapolitika felelőssége 1994-ben az NKA kollégiumaihoz került, s ehhez 97-től elegendő pénz is került. És ez a kedvező helyzet bizonyára így fog maradni az elkövetkezendő 3-4 évben.

Török András
a Bizottság elnöke

A Nemzeti Kulturális Alap 1998. évi költségvetése*

Kollégium	1998. évi bázis	1998. évi változás	1998. évi keret	Az éves kereten belüli céltámogatások
Folyóiratkiadási	119	51	170	
Fotóművészeti	54	6	60	
Iparművészeti	100	25	125	Építészeti könyvek és folyóiratok támogatása
Irodalmi és Könyv	147	33	180	Könyves folyóiratpályázat, nagyösszegű projektek
Képzőművészeti	171	19	190	
Könyvtári	103	15	118	
Közművelődési	177	38	215	Szakmai eszközberendezésre
Levéltári	76		76	
Mozgóképfilm	199,9	20,1	220	Egy első nagyjátékfilmre
Múzeumi	127,7	2,3	130	A Kultúra és Turizmus pályázatból 35 M Ft
Népművészeti	67	10	77	MAMI Néptáncosok Szakmai Háza 10 M Ft
Színházi	191	29	220	Strukturális támogatás stúdió-társulásoknak: 30 M Ft
Táncművészeti	108,6	1,4	110	
Zenei	155,5	14,5	170	Vidéki fesztiválokra
Digitális Kultúra (ad hoc)	10	15	25	
Miniszteri keret				
	191	119	310	Az első félévben 155 M Ft használható fel
Egyéb céltámogatások:				
Fókuszban a gyermek pályázat	-	150	150	A keret szétosztása később, az első félévi bevételek ismeretében
Hazai fesztiválok pályázat	-	100	100	További 100 M Ft kötelezettségvállalás lehetséges 1999-re
Múzeum/Könyvtár/Levéltár pályázat	-	30	30	Feltétel: 10-10 M Ft a kollégiumoktól (II. félévben)
Budapesti Filharmonikusok Társasága Zenekarának támogatása	10	10	20	
Hungária Express rendezvény	-	40	40	
Magyar-román kulturális esemény	28	-14	14	
Kultúra és Turizmus, NKA-OIB pályázat	100	50	150	Zenei, fotós, múzeumi témákkal
Kulturális Reklám pályázat (NKA-MARS)	-	100	100	Tartalék, döntés később
Összesen	2135,7	864,3	3000	Az Igazgatósággal együtt 3203 M Ft

* A költségvetésről az NKA Bizottsága 1997. december 8-i ülésén döntött.

Budapest, 1997. december 11.

*Török András s. k.,
a Bizottság elnöke*

Előzetes tájékoztatás az 1999. évi NKA pályázatokról

A Nemzeti Kulturális Alap könyvtári szakmai kollégiuma a jövőben is számít a szakma egészének s különösen a szakmát képviselő szervezeteknek segítségére munkája során. Ezért megköszönve az eddig kapott támogatást, az alábbi két kéréssel fordul a Magyar Könyvtárosok Egyesületéhez és az Informatikai és Könyvtári Szövetséghez.

Bár korainak tűnik, hogy még le sem zajlott az 1998. évi pályázat, s máris az 1999-ben meghirdetendő pályázat témáin gondolkodjunk, de éppen a pályázatok elkészítése adhat alkalmat az idevágó elképzelések, javaslatok számbavételére.

A kollégium igen nagy súlyt helyezett arra, hogy a lehető legteljesebb szakmai támogatással válassza ki a pályázati témaköröket. A cél az, hogy olyan tevékenységeket, folyamatokat, projekteket ösztönözzön az NKA, amelyek hatása a könyvtárak minél szélesebb körét érinti, s amelyek finanszírozása a költségvetési keretektől nem, vagy csak igen kis részben lehetséges. Az NKA bevált álláspontja szerint a pályázatok célja nem lehet a napi működés és fenntartás gondjainak enyhítése, bármily súlyosak legyenek is ezek.

Ha kellő alapossággal, a javaslattevők minél szélesebb köreit mozgósítva akarjuk a pályázati témákat kiválasztani, bizony időben hozzá kell kezdenünk a javaslatok begyűjtéséhez. Hozzá kell tennem azt is, hogy az NKA számára megnyílt új források a korábbinál több lehetőséget nyújtanak a szakmai tervek megvalósítására. (Csak emlékeztetőül: 1994-ben még csak 25 milliós keret állt rendelkezésünkre, 1998-ban pedig már több mint 100 milliós. S hasonló összegre számíthatunk talán jövőre is.)

Ezért kérem, hogy az MKE, illetve az IKSZ szervezetei, tagozatai és tagjai tegyék meg a pályázati témakörökre vonatkozó javaslataikat. Erre vonatkozóan határidőt nem szab a kollégium, csupán tájékoztatásul közlöm, hogy kész az 1999. évi pályázat kiírásakor fontolóra venni minden, 1997. szeptember 30-a előtt bármikor befutott területi vagy egyéni javaslatot. Nagy segítséget jelentene, ha javaslataikkal nem várnák meg a szeptember 30-át, hanem mielőbb megkeresnének velük, hogy a közös gondolkodás máris megindulhasson. Hasznos lenne, ha a javaslat a téma megjelölésén túlmenően tartalmazná azt is, hogy az adott feladatra mekkora összeget lenne célszerű fordítani vagy – százalékosan kifejezve – a kollégium rendelkezésére álló keret mekkora hányadát érdemelné meg a téma. A gondolkodás határait jelző összeget már említettem, tudni kell azonban azt, hogy ebből az összegből kell támogatni a szakmai folyóiratokat, a szakmai könyvkiadást és a nagyrendezvényeket is.

A másik kérés pedig arra vonatkozik, hogy az MKE, illetve az IKSZ elnöksége, szervezetei, tagozatai és tagjai tegyék meg kritikai észrevételeiket az NKA és könyvtári szakmai kollégiuma működését (az NKA szerepe a magyar kulturális életben, a működés tapasztalatai, a források megosztása az egyes szakmai kollé-

giumok között, a könyvtári pályázati körök megállapítása, a pályázatok lebonyolítása, a támogatások hatása a magyar könyvtárügy fejlődésére stb.) illetően. A kollégium 1997. évi jelentését hamarosan elolvashatják az NKA Hírlevelében, de kérésükre készséggel rendelkezésükre bocsátom.

Az MKE és az IKSZ eddig nyújtott segítségét ismételten megköszönve s további javaslatokat és kritikai észrevételeket várva őszinte tisztelettel küldi üdvözlését

Papp István
a könyvtári szakmai kollégium vezetője

Változások a Nemzeti Kulturális Alap pályázati feltételeiben

A Nemzeti Kulturális Alap a nemzeti és egyetemes értékek létrehozásának, megőrzésének, valamint hazai és határon túli terjesztésének támogatása érdekében jött létre 1993-ban. Az Alap bevételi forrásai a következők:

- az éves költségvetési törvényben meghatározott költségvetési támogatás,
- a különböző – jogszabályban meghatározott – termékek és szolgáltatások után befizetett járulék,
- a nemzetközi együttműködés keretében kapott támogatások,
- a jogi személyek, jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok és természetes személyek önkéntes befizetései,
- az Alap lekötött pénzeszközeinek kamatai,
- a szerzői-jogi bírságbefizetések,
- az állami vagyon privatizációs bevételeinek évenként meghatározott része,
- egyéb bevételek.

Az Alap mára már több mint 3 milliárd forinttal gazdálkodik. A vagyonból teljesíthető kiadások az alábbi kulturális célokra fordíthatók:

- „a kulturális ágazat területén a nemzeti és egyetemes értékek létrehozásának, megőrzésének, valamint hazai és határon túl is terjesztésének támogatására,
- a kulturális ágazatot érintő évfordulók, fesztiválok, hazai és külföldi rendezvények támogatására,
- a nemzetközi kulturális kapcsolatok új alapokra helyezésére, a világkiállításokon, nemzetközi vásárokon a nemzeti kulturális jelenlét biztosítására, a hazai és külföldi kulturális rendezvényeken, fesztiválokon történő részvétel támogatására,
- a művészeti alkotások új irányzatainak, új kulturális kedvezményezéseknek, a kultúrával kapcsolatos tudományos kutatásoknak a támogatására,
- a kultúrateremtő, kultúraközvetítő, valamint önképző egyének és közösségek tevékenységének támogatására,
- az Alap működésével kapcsolatos költségek fedezésére.”

E vagyon felhasználására szigorú szabályok vonatkoznak, melyeket a pályázóknak pontosan be kell tartaniuk.

Minden pénzügyi tranzakció lebonyolítását különböző szintű jogszabályok és egyéb előírások szabályozzák, nem kivétel ez alól a Nemzeti Kulturális Alap pályázati rendszere sem. Természetesen a pályázók az adatlap kitöltésekor elsősorban a fent említett célokat tartják szem előtt, és kevésbé foglalkoznak a jogi vonatkozásokkal. A szakmai kollégiumoknak azonban szigorúan vizsgálniuk kell az Alap vagyonából juttatott támogatások odaítélésénél a pályázatok kötelező formai és tartalmi elemeit is. A pályázati kiírásnak nem megfelelő pályázatok érvénytelenek, amiről az NKA Igazgatósága a pályázókat értesíti.

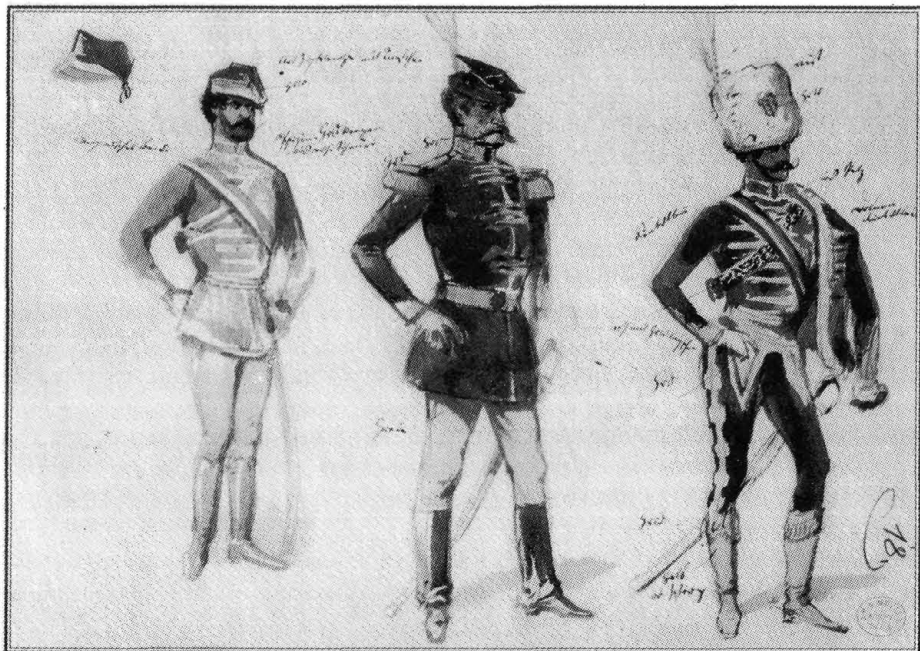
Jelentős változás, hogy az államháztartásról szóló – többször módosított – 1992. évi XXXVIII. törvény új rendelkezései alapján az elkülönített állami pénzalapokból – így a Nemzeti Kulturális Alapból is – igényelt támogatás esetén a pályázatonak a kedvezményezettek köztartozására vonatkozó ellenőrzési kötelezettsége van. A pályázónak tehát közölnie kell az adóazonosító jelét, a társadalombiztosítási azonosító jelét, és engedélyt kell adnia ezek felhasználásához.

Fontos tudnivaló, hogy 1998-ban valamennyi pályázónak a pályázat beadásakor be kell nyújtania a jogi dokumentációját.

A pályázati adatlap kitöltésének hiányossága (ideértve az előírt mellékletek csatolási kötelezettségét is) a pályázat érvénytelenségét vonja maga után.

A szakmai kollégiumoknak kötelességük a pályázatok szakmai céljainak vizsgálatán túl azok alaki és formai elemeinek ellenőrzése is. Ez alól a Könyvtári Szakmai Kollégium sem vonhatja ki magát. A Kollégium testülete szeretné, ha a pályázatok elbírálása során az érdemi, szakmai szempontok nem sérülnének az alaki, formai hiányosságok miatt, és ilyen okból egyetlen pályázatot sem kelené kizárni az elbírálásból.

dr. Redl Károly

Levél a miniszterhez

Informatikai és Könyvtári Szövetség
Magyar Könyvtárosok Egyesülete
Budapest

Dr. Magyar Bálint úr
művelődési és közoktatási miniszter
Művelődési és Közoktatási Minisztérium
Budapest

Tisztelt Miniszter úr!

A könyvtári ellátás jelentős állomásának tartjuk az 1997. évi CXL. törvényt, mely először biztosít ilyen magas szintű szabályozást munkánkhoz. Az állampolgárok teljes körű könyvtári ellátását a könyvtári rendszer garantálja, amelynek működését az állam többféle címen támogatással is segíti.

A törvény, illetve a követő jogszabályok jelenleg folyó előkészítése fokozottan irányította rá újra figyelmünket a könyvtári szakterület kétféle vált minisztériumi irányításának hátrányaira.

A szakmai szervezetek aggályosnak tartották ezt a döntés meghozatalakor is, de ma, a könyvtári rendszer egységes szabályozásának törvénybe iktatásakor mindenképpen hátrányosnak tartják a jelenlegi gyakorlatot.

Kérjük Miniszter Úrat, szíveskedjék megvizsgálni az egységes könyvtári szakterületi irányítás visszaállításának lehetőségét, egységes könyvtári osztály keretein belül.

Bízunk benne, hogy ennek a lépésnek szükségességét bebizonyította az elmúlt időszak is, amely alatt csak az érintett személyek felelős együttműködésének volt köszönhető az egységes szemlélet kialakítása és képviselése.

Köszönjük a szervezeteink számára biztosított szakmai érdekképviseleti lehetőséget, amelyet a jövőben is szeretnénk eredményesen gyakorolni.

Budapest, 1998. február 10.

Zalainé dr. Kovács Éva
az IKSZ elnöke

Vajda Erik
az MKE elnöke

Javaslatok a Könyvtári Intézet és az Országos Könyvtári Kuratórium tárgyában

*Az MKM Kulturális Örökség Főosztály Könyvtári Osztály
vezetője a következő levéllel fordult
a szakmai szervezetek vezetőihez:*

A múlt év végén az Országgyűlés számunkra örömdetesen elfogadta a nyilvános könyvtári ellátásról is szóló 1997. évi CXL törvényt, és hozzákezdünk a követő jogszabályok előkészítéséhez is.

Egyik fontos és sürgő feladatunk a Könyvtári Intézetről szóló jogszabály előkészítése, egyben az Intézet munkájának új alapokon történő megszervezése.

Ugyancsak hasznos lenne minél előbb fölláttani az 1997. évi CXL. törvény 62. §-ában szabályozott Országos Könyvtári Kuratóriumot, amely közreműködik az Országos Széchényi Könyvtár és a Könyvtári Intézet irányításában. Elképzelésünk szerint ez a Kuratórium a két intézmény irányításában úgy venne részt, hogy képviselné a könyvtári rendszer egészét és az illetékes felügyeleti szerveket.

Mint ahogy a törvény előkészítése során is bebizonyosodott, a minisztérium és a szakmai szervezetek együttműködése gyümölcsöző, így most is számítok tevékeny közreműködésükre.

1. Kérem véleményét, javaslatait arról, hogy a tagok milyen szolgáltatásokat, milyen tevékenységek ellátását várják el a könyvtári rendszer szakmai intézetétől.

2. Kérem javaslatait az Országos Könyvtári Kuratórium összetételére és működésére vonatkozóan.

Üdvözlettel és köszönettel

Dr. Skaliczki Judit
osztályvezető

*A Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségének javaslata**

Az elnökség megtárgyalta – a tárgyban kapott felkérés alapján – a Könyvtári Intézet szervezeti helyével, jogállásával és ezzel kapcsolatos elvi, finanszírozási

* A dőltbetűs részeket az elnökséggel nem egyeztettem; ezek – reményeim szerint az egyeztetett részek szellemében tett – saját javaslataim. V.E.

kérdéseivel kapcsolatos, valamint az Országos Könyvtári Kuratórium feladataival és összetételével kapcsolatos kérdéseket. Javaslatunk az alábbiak:

Könyvtári Intézet

- a) A Könyvtári Intézet (továbbiakban KI) az Országos Széchényi Könyvtár (továbbiakban: OSZK) szervezetében (ill. ahhoz szervezetenként kapcsolódva), az OSZK épületében, de irányítása és finanszírozása tekintetében – az alábbiak értelmében – önállóan működjön. E megoldás semmiképpen sem veszélyeztetné az intézet jogszabályban megfogalmazott feladatainak végrehajtását, és ugyanakkor gazdasági, adminisztratív és szakmai tekintetben egyaránt számottevő előnyökkel járna. A minden tekintetben önálló intézetet szakmailag gyengébbnek, költségek és teljesítmény tekintetében kevésbé hatékonynak és – *lásd a napokban kapott németországi információkat* – jövőjét illetően bizonytalanabbnak tartanánk.
- b) A KI saját költségvetése szerint gazdálkodjon, amelyet illetően az OSZK-nak ne legyen rendelkezési joga, de finanszírozási kötelezettsége sem. A KI helyiségeinek és az épület erre jutó részének fenntartási költségeit, a biztonsági szolgálat költségeit és más hasonló, az épület egészével kapcsolatos költségek fedezetét az OSZK költségvetésében kell – maradéktalanul – biztosítani. Hasonlóképpen az OSZK költségvetésében kell biztosítani a fedezetet (bár ennek – nézetünk szerint kedvezőtlenebb – alternatívája lehet az intézet vonatkozó saját kapacitásának kiépítése és finanszírozása) a KI – elkülönített – munkáigyeinek, pénzügyeinek és számvitelének intézésére szolgáló személyi és technikai kapacitásra. A KI által az OSZK-tól igénybe vett technikai szolgáltatások (nyomdai, számítástechnikai stb. szolgáltatások) ellenértékét az OSZK számlázza a KI-nek, és az – költségvetése terhére – e számlákat fizesse ki.
- c) A KI-t az MKM irányítsa és felügyelje; ebben működjön közre az Országos Könyvtári Kuratórium (továbbiakban: OKK). A KI fejlesztési, beruházási és munkaterveit, valamint beszámolóit a miniszter (az MKM) hagyja jóvá, az OK véleményét figyelembe véve.
- d) A KI igazgatóját a miniszter nevezze ki, az OKK és az OSZK főigazgatója véleményének meghallgatásával. Az igazgatóra vonatkozó munkáltatói jogok meghatározott részének gyakorlását a miniszter az OSZK főigazgatójára ruházhatja át. A KI igazgatója gyakorolja a munkáltatói jogokat a KI munkatársai tekintetében.
- e) A KI keretében működő Könyvtártudományi (a jövőben talán helyesebben: könyvtár- és információtudományi) Szakkönyvtárat fel kell venni a nyilvános könyvtárak jegyzékébe, és ennek megfelelően kell kezelni.
- f) A KI keretében kell működtetni – a jelenlegi vagy azoknál kedvezőbb finanszírozási feltételek mellett – a könyvtári szaksajtó szerkesztősegeit és az országos (*tehát nem valamely könyvtártípus, vagy régió könyvtárosaikat és könyvtáraikat képviselő*) társadalmi szakmai szervezetek titkárságait.

Országos Könyvtári Kuratórium (nem ismételve az e vonatkozásban a KI kapcsán leírtakat)

- a) Az OKK az OSZK és a KI irányításában való közreműködése során a könyvtárhasználói igényeket és érdekeket képviselje.

- b) Az OKK véleményezze az OSZK és a KI fejlesztési, beruházási és munkaterveit, költségvetési javaslatait, valamint beszámolóit. *E tevékenységet az MKM – az OKK felkérésére, szükség szerint – a szakértők bevonásával támogassa.*
- c) Az OKK egyben betölti az OSZK és a KI vezetői kinevezése tekintetében a pályázók alkalmasságának elbírálását végző bizottság szerepét.
- d) *Az OKK lépjen fel kezdeményzően az OSZK, ill. a KI tekintetében általa lényegesnek tartott fejlesztéseket és egyéb változtatásokat illetően.*
- e) Kívánatosnak látszik a KI irányításának támogatására külön albizottság létrehozása az OK-n belül.
- f) Az OKK tagjai között szerepeljenek a tudományos, gazdasági és szellemi élet *e területen jártas* kiemelkedő személyiségei és a könyvtári szakterület jeles képviselői.
- g) Az OKK tagjait a miniszter kérje fel és mentse fel személyes minőségükben; a könyvtári szakterület képviselői tekintetében meghallgatva és mérlegelve a szakmai társadalmi szervezetek javaslatait.
- h) Az OKK tagjainak felkérése 4 évre szóljon, és egyszer legyen meghosszabbítható.

Vajda Erik

Az Informatikai és Könyvtári Szövetség javaslata

Könyvtári Intézet

A Könyvtári Intézetnek önállóan gazdálkodó, állami fenntartású költségvetési intézménynek kell lennie.

Feladatköre kettős: részben a minisztérium könyvtári osztályának munkáját kell segítenie, részben pedig a szakmát kell szolgálnia.

Alapfeladatai:

1. Az országos könyvtári rendszer működésének rendszeres felmérése, elemzése, kutatása.
2. A könyvtári jogszabályokhoz, azok aktualizálásához háttéranyagok készítése.
3. A könyvtári törvény 60. § (3) bekezdésében megfogalmazott további szolgáltatások.

Kiegészítő szolgáltatások: minden olyan szolgáltatás, amelyre a könyvtári rendszer felhasználói igényt tartanak, és amelyet részben vagy egészében finanszíroznak.

Az intézet gazdálkodása:

Költségvetését az MKM költségvetésében külön soron kell tervezni.

Az intézet vegye át az OSZK-tól a működéséhez szükséges infrastrukturális feltételeket, ugyanakkor térítse önálló költségvetéséből a működési költségeket (fűtés, világítás, takarítás).

Könyvtári Kuratórium

Feladatköre:

A Könyvtári Kuratórium a Országos Széchényi Könyvtár, a Könyvtári Intézet és a központi szolgáltatások irányításában és fejlesztésében működik közre. A két említett intézmény vezetőjének kiválasztásában egyetértési joga van, a központi szolgáltatások és a fejlesztések terén javaslattevési joga, a munkaterv, a költségvetés, a beszámoló, az SZMSZ kérdéseiben pedig véleményezési joga.

Tagjai:

Kilenc tagú, ebből ötöt a két szakmai ernyőszervezet, az Informatikai és Könyvtári Szövetség, valamint a Magyar Könyvtárosok Egyesülete delegálhat, hármat az ágazati miniszter, a kilencedik pedig az MKM Könyvtári Osztályának mindenkor vezetője. A tagok megbízási ideje három év, ez egyszer meghosszabbítható (ez alól természetesen kivétel a könyvtári osztály vezetője). Az OSZK-val és a Könyvtári Intézettel foglalkozó üléseken tanácskozási joggal, állandó meghívottként vesznek részt az intézmények igazgatói.

Nyilvánossága:

A kuratórium üléseinek jegyzőkönyve alapján tájékoztató készül a szakma számára, mely a szaklapokon keresztül kerül nyilvánosságra.

Működése:

Titkársága a minisztérium könyvtári osztályán működik, ennek pénzügyi felteleteit külön kell biztosítani. A működési költségeket szintén a könyvtári osztály kezeli.

Zalainé Kovács Éva

Az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumának javaslata

I. A Könyvtári Intézet feladatai, hatásköre

1. Alapító okiratában a globális célok, valamint a funkciók és a jogállás tisztázása szükséges (háttér-intézmény, kvázi-önálló intézmény, továbbá finanszírozási módját tekintve költségvetési, közalapítványi, egyéb non-profit közhasznú formában működik-e stb.)
2. Meg kell határozni, milyen, a nyilvános könyvtári ellátást szolgáló feladatokat lársson el javaslattevési, véleményezési, döntési kompetenciákkal, továbbá végrehajtási szinten milyen nyilvántartási és egyéb adminisztratív tevékenységek tartoznak az Intézethez.
3. A konkrét feladatok felsorolásszerűen az EKK tagjainak javaslatait összefoglalva, de nem egyeztetve: hatósági; tanácsadó; könyvtári kutatások koordinálása; továbbképzés; szakmai irányelvek, ajánlások, minta-alapszabályzatok (SzMSz-ek) kidolgozása, valamint információs szolgáltatások a szakmának; a szakfelügyelet ellátása; hazai és nemzetközi szakmai kapcsolatok gondozása; konferenciák szervezése; szakkönyvtár működtetése.

II. Országos Könyvtári Kuratórium feladatai, hatásköre

1. Alapító okiratában a működtetés célja, formája, finanszírozása.
2. A könyvtári ellátás stratégiai fejlesztési irányainak kijelölése, az ezekhez rendelt pénzforrások, úgy mint különböző költségvetési pénz-alapok pályázati céljainak összehangolása, közalapítványok, a könyvtárak működésének felügyelete, az MKM könyvtári ellátás fejezeti címein rendelkezésre álló pénzeszközök felhasználásának kontrollja.
3. A nyilvános könyvtári ellátást biztosító intézmények körének meghatározása, az egyes intézmények nyilvánossá minősítése, akkreditálása.
4. A szakmai-etikai irányelvek működésének felügyelete a könyvtárhasználók jogainak biztosítására.

III. Az Országos Könyvtári Kuratórium összetétele

1. Könyvtárhasználó csoportok képviselői (diákönkormányzatok, oktatók, kutatók stb.);
2. Fenntartók képviselői;
3. Könyvtárosok intézmény-típusonként;
4. Szakmai érdekképviseleti delegálás (egyesületek);
5. MKM, PM, BM, IM delegáltjai.

Huszár Ernőné dr.

A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének javaslata

Könyvtári Intézet

A törvény a Könyvtári Intézet feladatrendszerét jól körülhatárolja, a rendelkeznie kell kimondani az eddigi – a KMK-ra vonatkozó – jogszabályoknak a hatályvesztését. A rendelet lehet Alapító Okirat, melynek a következőket kell tartalmaznia:

1. Az Intézet adatai, a jogelődre vonatkozó jogszabályok.
 - 1.1 Az Intézet lehet
 - a) költségvetési szerv;
 - b) közalapítvány;
 - c) alapítvány;
 - d) társadalmi szervezet;
 - e) gazdasági társaság.

Mindegyik jogállással kapcsolatban lehetnek érvek és ellenérvek. A jogalkotó szándékát figyelembe véve a költségvetési szerv forma a legműködőképesebb. A demokratikus működés biztosítója a Kuratórium, melyben a szakmai szervezetek képviseltethetik magukat.

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy az Intézet jogállása az OSZK-étól nem térhet el.

- 1.2. Az Alapító Okirat kidolgozásakor az 1992. évi XXXVIII. törvény 88. §-a az irányadó.
2. Alaptevékenység
- a) képzés, továbbképzés, képzéskoordinálás:
- tájékoztatás;
 - készségszintű oktatás;
 - tanfolyamszerű képzés.
- b) szakkönyvtár és információs rendszer működtetése:
- a hazai szakirodalom teljeskörű,
 - a hungarikák és
 - a külföld szakirodalmának reprezentatív gyűjtése;
 - Minerva, MAKSZAB, KDSZ, SDI.
- c) Új könyvek, közös katalogizálás:
- a kötelezpéldányon alapuló, a nemzeti bibliográfiákkal együttműködő információs rendszer;
 - bekapcsolódás a MOKKA programba, közös katalogizálás.
- d) a könyvtárak marketing tevékenységének és kutatómunkájának kezdeményezése és összehangolása különböző formák alkalmazásával;
- e) szabványok, szabályozók kidolgozása a szakmai szervezetekkel, az országos szakkönyvtárakkal együttműködve;
- f) irányelvek, szabályzatok elkészítése:
- a szakmai szervezetekkel és az országos szakkönyvtárakkal;
 - tanácsadó és tájékoztatási központi feladatok:
szakmai tanácsadás;
jogi tanácsadás;
referenciaszolgáltatás;
a fenntartók és a felügyeleti szervek szükség szerinti tájékoztatása;
a könyvtárosok szakmai érdekképviselése;
- g) public relations, human relations:
- médiák;
 - gazdasági társaságok;
 - oktatási és művelődési intézmények;
 - államigazgatási és államhatalmi szervek;
 - erőszakszervezetek;
 - egyházak;
 - társadalmi szervezetek;
- h) országos statisztika, benne szakkönyvtári és közművelődési könyvtári statisztika – számítógépes elérhetőséggel;
- i) egyéb feladatok, pl. kiadói tevékenységével az a)–i) pontokban leírtak elősegítése.
3. Az alaptevékenységen belül, az alaptevékenység feltételeként rendelkezésre álló s e célra csak részben lekötött személyi és anyagi kapacitások fokozott kihasználása:
- a) könyvtárak, tájékoztatási intézmények, szakmai szervezetek, társadalmi szervezetek, magánszemélyek információellátása külön megrendelés alapján;

- b) az alaptevékenység során keletkezett termékek értékesítése;
- c) terem, eszköz bérbeadása;
- d) fölöslegessé vált eszközök értékesítése.

4. Vállalkozói tevékenység:

Az alaptevékenység körébe nem tartozó kiadói, nyomdai tevékenység, fordítás, tolmácsolás, lektorálás, szerkesztés, kiállítás, szaktanácsadás, szakvélemény, tervezés, szervezés, rendezés.

5. Az Intézet

- a) jogállása: jogi személy;
- b) gazdálkodási jogköre: önállóan gazdálkodó költségvetési szerv.

6. Kinevezési rend:

Az Intézet vezetőjét (főigazgató vagy igazgató) – nyilvános pályázat alapján – az Országos Könyvtári Kuratórium javaslatára a miniszter nevezi ki, és a Kuratórium gyakorolja a munkáltatói jogokat.

7. Szervezeti és működési szabályzat:

- a) az Intézet készíti el az Alapító Okirat megjelenését követő 60 napon belül;
- b) a Szabályzat a felügyeleti szerv (MKM) jóváhagyásával lép érvénybe.

Könyvtári Kuratórium

1. A kuratóriumnak nem lehet tagja, illetőleg elnöke:

- a) az MKM tisztségviselője, munkatársa;
- b) az OSZK munkatársa;
- c) a Könyvtári Intézet munkatársa;
- d) szakszervezeti tisztségviselő, munkatárs.

2. A kuratórium jogköre:

- a) a Szervezeti és működési szabályzat elfogadása;
- b) az OSZK és a KI éves gazdasági tervének elfogadása és mérlegének megállapítása;
- c) javaslatétel az MKM-nek az állami költségvetési támogatás, céltámogatás összegére;
- d) az OSZK és a KI éves munkatervének elfogadása, a tervben leírtak ellenőrzése;
- e) a törvényesség betartásának ellenőrzése.

3. A kuratórium és az elnökség működése:

- a) a kuratórium, illetőleg az elnökség a feladatai ellátásához szükséges gyakorisággal ülésezik, de a kuratórium legalább negyedévente, az elnökség pedig legalább havonta. Az ülést a kuratórium elnöke hívja össze. A kuratórium tagjai többségének kérésére az elnök köteles az ülést 14 napon belül összehívni;

- b) a kuratórium tagjainak szavazati joga egyenlő;
- c) az ülés akkor határozatképes, ha azon a tagok több mint a fele jelen van. A határozat meghozatalához a jelenlévők többségének szavazata szükséges;
- d) az összes tag szavazatának kétharmadára van szükség az elnök vagy az alelnökök visszahívásáról történő döntés esetén;
- e) az ülés napirendjét az elnök állítja össze. A napirendre a kuratórium bármely tagja tehet javaslatot: ennek elfogadásáról az ülés dönt;
- f) a kuratórium ügyintéző, ügykezelő és ügyviteli teendőit a kuratórium titkársága látja el. A titkárság szervezetére és működésére vonatkozó szabályokat az alapító okirat állapítja meg.

4. A kuratórium felügyeleti szerve az MKM.

5. A kuratóriumi tagok díjazása:

- elnök: a miniszteri fizetés 70%-a;
 - alelnökök: a miniszteri fizetés 50%-a;
 - a kuratórium tagjai: a miniszteri fizetés 10%-a.
- Költségtérítés a kuratórium valamennyi tagját megilleti.

Freisinger Jenő

Észrevételek és javaslatok az Országos Könyvtári és Közgyűteményi Fejlesztési Program koncepciójához

0. Általános megjegyzések

0.1 Az alábbiak a Rónai Iván és Skaliczki Judit által összeállított (sorrend a dokumentumon), „A könyvtárak és közgyűtemények szerepe az információs társadalomban” c. dokumentum figyelembevételével készültek, és nemcsak a dokumentum „A program ütemezése” c. részéhez tartalmazznak észrevételeket, ill. javaslatokat, hanem a – gondolom, még kidolgozandó – végső koncepcióhoz és programhoz is. Az egyes szakaszok nincsenek fontossági sorrendbe szedve. Elnézést kérek ezért a – fontosat és nem nagyon fontosat, tartalmi és stílusbeli, terminológiai keverő – tárgyalásmóddért, de általános elvek és prioritások rögzítése mellett és helyett szerettem volna segíteni a végső koncepció és program létrehozásában.

0.2 A végső dokumentumban a programpontok ütemezett felsorolása elé nyilván szükséges maga a koncepció. Úgy vélem azonban, hogy ennek a legszükségesebbekre, a fő cél, a fő elvek és a kiemelkedő feladatok megjelölésére kell szorítkoznia.

0.3 Kezdetből zavaró a „könyvtári és (kiemelés tőlem: V. E.) közgyűteményi” megjelölés, hiszen a könyvtár is közgyűtemény. Világosabb lenne könyvtári, levéltári és múzeumi (közgyűteményi) szféráról szólni (ezekről sem egyformán – lásd a következő megjegyzést). A tárgyban tartott értekezleten emellett felme-

rültek a *közművelődési intézmények* is, de meggyőződésem szerint – a törvény megfogalmazása szerint nem közművelődési intézménynek nevezett közkönyvtárak kivételével – a közművelődési intézményeknek e programhoz csak annyi közük lehet, mint bármely más, információkat rendelkezésre bocsátani képes intézménynek, akár az MK felügyeleti körén kívül vagy éppenséggel a magánszférában is.

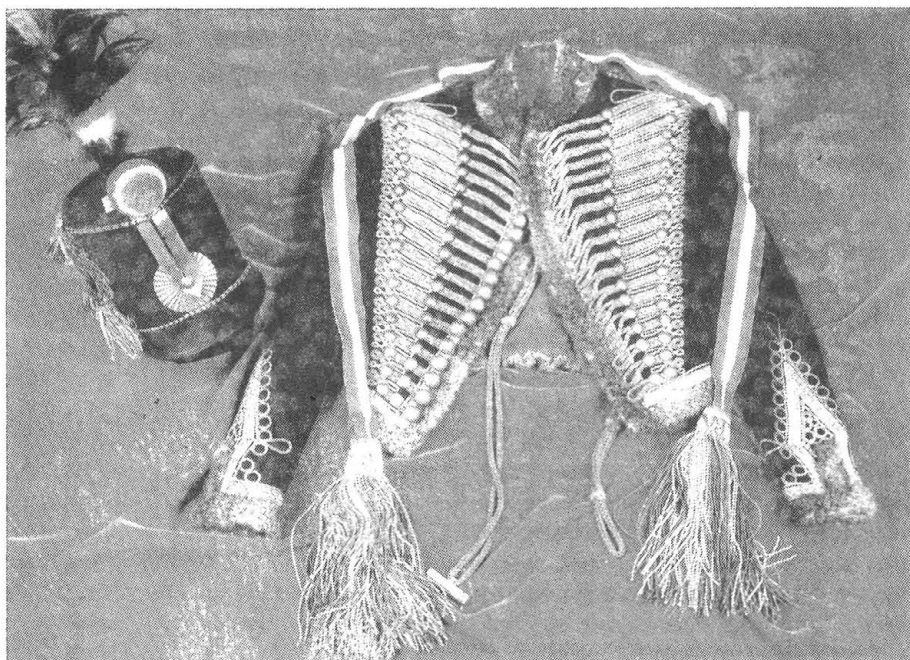
0.4 Több hozzászóló is felveti, hogy ne legyünk túlzottan „könyvtár-centrikusak”. Véleményem szerint – nem taktikailag, hanem stratégiaileg és érdemben – homlokegyenest ellenkező. Helyesebben: természetesen a programnak (és az országnak) szüksége van minden olyan intézményre, amely – a hálózaton át – a használók (és érdeklőkben a közvetítők) információ-ellátására alkalmas, és a könyvtárakon kívüli közgyűjtemények nagyon is ilyenek. Csakhogy a könyvtár szerepe – az azonos szerep mellett – más és több. *A könyvtár (és nem a múzeum, vagy a levéltár) kellene, hogy a társadalom, az állampolgár elsődleges információ-ellátó helyévé váljon.* Tehát a könyvtár esetében nem egyszerűen a hálózatnak tartalmat szolgáltatóról és közvetítőről, hanem az iskolával egyenrangú vagy azzá váló **ÁLTALÁNOS KÖZVETÍTŐRŐL** van szó. Ez pedig prioritásokat kell, hogy jelentsen. Egyébként ezt támasztja alá a koncepció következő rész-mondata is (kiemelés az eredetiben): „Ha könyvtári-informatikai rendszer hálózta be az országot, és a *könyvtár lesz a központja* a tájékoztatásnak, tanulásnak, önképzésnek...”

0.5 Változatlanul fenntartom, hogy – elharapódzó használata ellenére – az „intelligens” falu, város, megye, régió, ország megjelölés félrevezető. Itt valójában informált vagy információkhoz hozzáférő faluról, stb. van szó. Ezzel azonban, attól tartok, már együtt kell élni, mert olyan szép szlogen, no meg „be van cikkelyezve”. Másik terminológiai észrevételem ennél élesebb: a tartalomipar iszonyatos terminusa (talán azért sem Shakespeare, sem Einstein, Garfield – mármint nem a macska, hanem az Institute for Scientific Information atyja – sem „tartalomiparosok”) elvetendő. Ehelyett a hálózatban rendelkezésre álló információk körének bővítéséről, ha úgy tetszik, információkészlet létrehozásáról/bővítéséről van szó (és lesz még szó az alábbiakban is).

0.6 Az illúziók elkerülése végett már a koncepcióban hangsúlyozni kell, hogy a megvalósuló, hozzáférhetővé leendő információ és annak szolgáltatása egyaránt csak részben lesz ingyenes. Az információban gazdagokra és szegényekre hasadó társadalomnak ellene ható hálózat – valóban reális – koncepciója azt az irreális képzetet kelti, hogy ez a hálózat és a hálózat útján hozzáférhető információ *általában ingyenes* lesz (azaz dehogyis ingyenes, mert közpénzekből fenntartott). Már most ki kell mondani, hogy ez nem így lesz.

0.7 Egyetértek az egész koncepció és a hozzászólók „regionális szemléletével”, amely könyvtári nyelven egyben területi közkönyvtári szemléletet is jelent. Mindazonáltal méltatlanul sikkadnak el a koncepcióban a tartalomszolgáltatókként és a lakosság egyes rétegeinek – ha nem is általános, de gyakori és nem elhanyagolható szolgáltatóiként fontos szerepet betöltő – tudományos és szakkönyvtárak és szakirodalmi információs intézmények (természetesen ideértve a felsőoktatási könyvtárakat is). Vajha a tényleges programban nem sikkadnának ell!

0.8 Általánosságban utoljára: a tartalom, amit a hálózatnak szolgáltatnia kell, lehet helyben, lehet a hálózaton ingyenesen elérhető, lehet a hálózaton pénzért

*Huszártiszti mente, huszárcsákó és honvéd gyalogostiszti szolgálati öv 1848–49-ből
(Hadtörténeti Múzeum)*

elérhető és lehet a hálózaton nem elérhető, de a hálózat szolgáltató egységei által ismert és a használónak megadott paraméterek alapján megkereshető. Az utóbbiakra (és a hozzáférés feltételeire és módjára) vonatkozó adatok országos, regionális és helyi gyűjtése, metaadatbázisokba (a kicsi metaadatbázisoktól vagy éppen néhány adattól a nagy metaadatbázisokig) szervezése és szolgáltatása szintén nagy mértékben támogatandó „tartalomipari” feladat.

1. Az „a cél az intelligens ország” fejezethez

1.1 Ismételten túlzottan, egyoldalúnak érzem a területi elv kizárólagosságát (lásd a fejezet elejét, de egész szemléletét is). Az intelligens ország koncepciójába más gócpontok is beleillenek, függetlenül attól, hogy nyilván különös súlya van a lakosság többségét ellátó területi szolgáltatóknak és a területi információknak. Különös, de nem kizárólagos a súlya, még „hálózati végpontként” sem.

1.2 Az információs hálózat tartalmi feltöltéséről szólva nyomatékosan utalok a fenti 0. 6 szakaszra és a szolgáltatható információk között a hálózaton kívüli „gazdához” irányító referral jellegű információra, ill. az ehhez végrehajtandó adatgyűjtési, hozzáférhetővé tételi és „út-kitaposási” feladatokra.

2. A telematikai infrastruktúráról szóló fejezethez

2.1 Én vagyok az utolsó, aki kétségbe vonnám a nemzeti könyvtár és az ott tárolt információk jelentőségét. Az itt szóban forgó hálózatban, amely minden

egyéb, csak nem centralizált hálózat kell, hogy legyen, viszont még akkor is hibás lenne „központi gyűjtő és elosztó könyvtárról” beszélni, ha a szolgáltatandó információk zöme származna a nemzeti könyvtár adataiból vagy akár állományából. Pedig korántsem onnan származik.

2.2 Hangsúlyozni kell, hogy minden bázis egyben felhasználó is, és minden felhasználó – bizonyos körben előbb potenciális, majd remélhetőleg tényleges – bázis.

2.3 A 64 kbp-s sávszélességű bérelt vonal csak akkor többé-kevésbé megoldás (jobb híján), ha nem egy nagyobb település (város) minden használója ezen a vonalon lóg. A telefonvonalból pedig – legalábbis a hazai telefónia mai általános szintjén – nem lesz az, amit e koncepció akar.

3. Az osztott katalogizálás fejezethez

3.1 Nem osztott. Közös.

3.2 Az általános program – implicite – a MOKKA mintegy két éven belüli jelentős fejlesztését, bővítését tételezi fel. Mind ez, mind a folyamatos működtetés a rendszerből vélhetően (szegény az adatszolgáltató, szegény az adatigénylő) még fizetett szolgáltatások bevezetésével sem gazdálkodható ki, és jelentős összegeket igényel, mint általában a MOKKA (és vélhetően erre alapozva a lelőhely-információ és – jelentős részben – a könyvtárközi kölcsönzés elektronikus rendszere).

3.3 Nyilván félreérthető, hogy a szöveg résztvevőkről és felhasználókról beszél. Valójában persze minden résztvevő is felhasználó. Talán inkább a teljes kifejlődés után az ország állományának csaknem 100%-át lefedő kb. 120-160 résztvevőről, valamint az ezekhez járuló speciális adatokat szolgáltató (jelentő) mintegy 60 könyvtárról és minden más magyar könyvtárról mint *passzív* használóról van szó.

4. A szakosított adatbázis... fejezethez

Csak egy észrevétel: ismét hangsúlyozom, hogy nemcsak az adatbázis-létesítést és -vásárlást kell támogatni, hanem a hálózaton való hozzáférési jog vásárlását, sőt a metaadatbázis(ok) – köztük regionálisak – létrehozását is.

5. A program ütemezése fejezethez

5.0 *Általában*

Bocsássanak meg a stiláris megjegyzésért, de vagy felszólító módban, vagy -ás, -és képzős főnévi szerkezettel kell minden pontot megfogalmazni, nem egyiket így, a másikat úgy.

5.1 *1997–98 során*

5.1.1 Nem világos a „digitális információkra vonatkozó metaadatbázis” fogalma és egyes száma. Ha itt csak a Neumann Internet-kalauz metaadatbázisáról van szó, akkor az igen helyes, de nem elég (lásd a korábbiakat).

5.1.2 A képzés mellett (sőt csaknem: helyett) továbbképzésről kellene szólni.

5.2 *1999-ben*

5.2.2 Nem érthető, hogy mit fognak katalogizálni „osztottan” a levéltárak. A könyvtárakkal közösen biztos nem, de még egymás között sem képzelhető el. Ennek az egyedi levéltári dokumentumoknál egyszerűen értelme sincs.

5.2.3 Nem nagyon világos, hogy mi értendő a „könyvtárközi kölcsönzés online menedzselése” alatt. Azonban bármi is – 1998-ban legfeljebb megkezdeni lehet és nem megvalósítani.

5.2.3 Az adatbázisok létrehozására, fejlesztésére és szolgáltatására – eltekintve a hozzáférés biztosításáról már többször tett megjegyzésemtől – a felsorolt területeken kívül az üzleti információk területén is szükség van.

5.2.4 A dokumentum-ellátás „teljes körű” alkalmazása 1999-ben elképzelhetetlen. Széles körű alkalmazásról vagy a rendszer üzemszerű alkalmazásba vételéről lehet beszélni.

2000-re nincs megjegyzésem, illetve ami lenne, az az előzőekből következik (pl. metaadatbázis egyes számban).

1998. január 27.

Vajda Erik

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségének észrevételei az önkormányzatok könyvtári és közművelődési érdekeltségnövelő támogatása tárgyában készült rendelet-tervezetről

Általános észrevételek

a) Az 1997. évi CLV. sz. törvény (a továbbiakban: törvény) által biztosított érdekeltségnövelő támogatásnak a tervezet szerinti megoszlása a könyvtári és (egyéb) közművelődési célok között önkényes; a törvény nem irányzott elő arányokat (lásd részletes észrevételeinket is).

b) Az „érdekeltségnövelő” támogatás érdekeltségnövelő jellege a tervezetben nem világos; nem derül ki egyértelműen, hogy az előző évben adott fenntartói támogatást a miniszter milyen mértékben veszi figyelembe egyes támogatási célok esetében. A könyvtári állománygyarapítás esetében a tervezet kimondja, hogy a támogatást az állománygyarapításra adott fenntartói támogatás mértékében határozza meg a miniszter, a közművelődési célok esetében viszont ilyen megkötés nincsen.

c) A továbbiakban abból indulunk ki, hogy a nyilvános közkönyvtár tevékenységének jelentős részében közművelődési feladatokat lát el, és mint ilyen, közművelődési intézménynek is tekinthető.

Részletes észrevételek

Ad 2. § Az 50-50%-os arányt elfogadhatatlannak tartjuk. A könyvtárak tevékenységének terjedelme, objektív költségvetési szükséglete (ide értve az állománygyarapítás és a telematikai infrastruktúra fejlesztésének és fenntartásának költségeit is), továbbá e tevékenység társadalmi súlya nagyságrendileg nagyobb,

mint a törvény és a rendelettervezet által közművelődési intézményként meghatározott intézményeké. Javaslatusunk szerint a támogatásra fordítható teljes összeg 50%-a szolgáljon a könyvtári állománygyarapításra, másik 50%-a pedig a könyvtárak és a közművelődési intézmények infrastruktúrájának fejlesztésére és fenntartására úgy, hogy a könyvtárak ez utóbbi 50%-ból legalább 35%-ban részesüljenek.

Ad 3. § (1) bek. A 2. §-hoz tett – értelemszerűen e §-ra is vonatkozó – észrevételünk mellett olyan szövegezt javasolunk, amely az állománygyarapításra fordítandó támogatást úgy szabályozza, hogy annak 10, – vagy a fejlesztés szempontjaira tekintettel nagyobb – %-a nemcsak új és újraindított könyvtárak állománygyarapítására, hanem új fiókkönyvtárak, ellátórendszerek, a település ellátására szerződést kötő más könyvtárak állománygyarapítására is szolgáljon.

Ad 3. § (3) bek. Ki kell mondani, hogy a központi támogatásnak az állománygyarapításra fordított összeg arányában történő megosztása csak a 3. § (1) bekezdésének a) pontjában meghatározott összegre vonatkozik.

Ad 3. § (4) bek. A szöveg olyan módosítását javasoljuk, amelynek értelmében a folyósítás a tárgyév első félévében, legkésőbb annak utolsó hónapjában történik.

Ad 3. § (5) bek. A szöveg módosítását javasoljuk a 3. § (1) bekezdéséhez tett észrevételünknek megfelelően.

Ad 4. § A teljes § szövegében értelemszerű módosításokat javasolunk a korábbiakban – elsősorban általános és a 2. –3. §-okhoz tett – észrevételeink értelmében.

Javaslunk továbbá olyan kiegészítést, amely a törvény 67. §-a (2) bekezdése értelmében működtetett, önkormányzati fenntartású közös intézményekre is kiterjeszti a bármely – a rendeletben meghatározott – célra adott támogatás lehetőségét.

Budapest, 1997. február 10.

Vajda Erik
elnök

Ezernyolcszáznegyvennyolc, te csillag

A 3K múlt számában szólhatott a két legilletékesebb, *Hermann Róbert* hadtörténész és *Szoleczky Emese* a jubileumi esztendő központi kiállításáról, a budapesti Hadtörténeti Intézet és Múzeum „Fényesebb a láncnál a kard...” című, 1848–49-re emlékeztető nagyszabású múzeumi bemutatójáról. Az Országos Széchényi Könyvtár március 18-án nyitotta meg „Ezernyolcszáznegyvennyolc, te csillag” címmel a saját kiállítását, csatlakozva, belépve egy hosszú sorba, amelynek élén ugyan a Hadtörténeti Múzeum áll (már csak az esemény jellegének okán is), de amelyről – így vagy úgy – szinte minden közintézmény megemlékezett vagy meg fog emlékezni. A Széchényi Könyvtár ugyan segítségül hívta a vele eddig is oly sok mindenben kooperáló Hadtörténeti Múzeumot, lényegében azonban saját anyagára alapozta kiállítását. Poprády Géza főigazgató köszöntő szavaiban abból indult ki, hogy a nemzeti könyvtár, per definitionem, a nemzet emlékezte. Hogyne lenne tehát kötelessége épp a 48–49-es emlékeket közszemlére tenni. Annál is inkább, mivel ezek a relikviák szinte sohasem kerülhetnek az érdeklődők szeme elé, már csak fokozottan védett voltak, nemzeti ereklje jellegük okán is. A Nemzeti dal első, Petőfi által hitelesített, szabadon kinyomott példánya, a tizenkét pont ugyancsak első, eredeti „publikációja” és sok-sok társuk szinte predesztinálva van arra, hogy a 150. évforduló alkalmával mindenki megtekinthesse őket. A Széchényi Könyvtár persze könyvtár: nyomtatott dokumentumok tára. A kiállítás tehát túlnyomórészt nyomtatványokat tartalmaz, nyomtatványokat mutat föl, kínál megtekintésre, a lehetőséghez képest elolvasásra is. Nem kell azonban muzeológusnak lenni ahhoz, hogy valaki ráhibázzon: csak nyomtatványokból nem lehet – a halálos unalom biztos veszélye nélkül – kiállítást rendezni. Hogy prezentálják, elhelyezzék, kiemeljék az írott-nyomtatott kincseket, felvonulnak hát a Széchényiben a tárgyi relikviák is, köztük igen sok páratlanul érdekes remek, művészeti, történelmi és családtörténeti unikum (pl. Irinyi Bertalan huszár őrnagy bútorgarnitúrája, azok a feketére színezett székek és asztal, amelyeket Kossuth Lajos használt Turinban stb.). Elmondani persze, hogy mi minden látható a Széchényi kiállításán, valószínűleg nemcsak lehetetlen, de fölösleges is. Meg kell nézni. Van azonban a kiállításnak egy olyan jellegzetessége, amelyről feltétlenül szólni kell. Előtte azonban valami más.

A kiállítás ünnepélyes megnyitása előtt az MH Központi Zenekara játszott, és aki kedveli a katonazenekarokat, kedveli a rézfúvós muzsikát, az valódi gyönyörűséggel hallgathatta őket. Aki azonban nem vagy nemigen, az is kénytelen volt elismerni, hogy stílszerű bevezetőt kapott, valamiféle kultúrhistóriai atmoszférában részesült, mintegy beavatódott egy olyan világba, amelyről a kiállítás a maga nyelvén beszélt azután. A jelenlévő Poprády Géza köszöntője után *Kosáry Domokos* megnyitó beszédét hallhattuk. Lehet, e sorok írója elfogult, úgy véli azonban, hogy igen sokakkal együtt az. Kosáry Domokosról ugyan mindenki tudja, hogy történész, akadémikus, professzor, az MTA döntő éveiben az intéz-

mény elnöke stb., ám ő valószínűleg azok közé tartozik, akinek nevéhez nem szükséges címet, rangot, meghatározást adni. Szerb Antal híres Száz vers antológiájában minden felvett költő mini-méltatása, mini-életrajza is megtalálható. Egy kivétellel: Goethehez Szerb Antal csak annyit írt: ő volt Goethe. Szóval, Kosáry Domokos nyitotta meg beszédével a kiállítást. Közvetlenül elmondott szavaiból talán az volt a legemlékezetesebb, ahogyan kifejtette: a külső meghatározók: a nagyhatalmi politika bizonyos mozgás-, bizonyos játékteret biztosít. Ezt ki lehet használni, ezt el lehet véteni. A magyarság – 1830-tól, a reformkor kezdetétől – a számára megnyíló lehetőségeket maximálisan kihasználta. Élt velük. És amikor az egyébként normális reformlehetőségek kevésnek bizonyultak, és a kínált játéktér is lehetőséget nyújtott rá, a magyarság, elsősorban természetesen az első helyen álló köznemesség, élt a helyzetből adódó legnagyobb lehetőséggel is, a forradalommal. Ezzel, mondta Kosáry, nem szükséges mindig élni. Ez nem valamiféle abszolút pozitívum. Van azonban helyzet, amikor ez kínálkozik a leginkább adekvát eszköznek, módszernek, kilátásnak. 48-ban ez volt a helyzet. És ezzel is élünk, éltek elődeink. Egy finom distinkciót így is bevezetett Kosáry Domokos. A szabadságharc, mondotta, elbukott. A honvédsereg minden hősiessége és bravúrja ellenére sem vált lehetségessé a lehetetlen, az egyesült osztrák-orosz erőkkel való győzelmes szembenállás. A forradalom azonban nem bukott el. A jobbágság felszabadult, a közteherviselés megvalósult, a – mondjuk így – feudalizmus megbukott, méghozzá véglegesen. Persze a szabadságharc sem volt hiábavaló. Hozadéka érett be 1867-ben. De a lényeg, hogy a forradalom győzött, hogy a polgári, az európai értelemben vett polgári fejlődés megindult. Kosáry utalt arra is, hogy a polgári fejlődés mint olyan katexogén európai jelenség, formáció. Csak itt, csak Európában alakult ki, mindennütt másutt európai exportcikk. Magyarország pedig, a térségben egyedül, önállóan, magától lépett erre az útra. Szeretjük a magyarságot, magunkat afféle örök vesztesként elkönnyvelni, mazochisztikus élvét érezni bukott forradalmaink, szabadságharcaink, tragikus sorsunk eseményeit felemlégetve. 48-at ne emlegessük ebben a sorban – ide futott ki Kosáry beszéde, amely persze, túl a sokszor talán meghökkentően újszerű és nagyvonalú megközelítésen, az egész 48–49-et igen nagyszabású nemzetközi és történetfilozófiai perspektívába is állította. És itt térnénk vissza a kiállításhoz magához.

Valamikor nagyon régen *Várady Géza* kicsiny könyvet írt Ezernyolcszáznegyvennyolc, te csillag címmel. Akik elég idősök, emlékezhetnek rá, hogy e könyv meglehetősen élénk szakmai kritikában részesült. Jó alaposan leteremtették, lerántották. Nincs itt hely és mód e leteremtés okainak, historiográfiájának elemzésére. Talán csak annyit: ami akkor és ott a könyvben megjelent, mára inkább győzedelmes koncepciónak látszik. Mindenesetre koncepciónak, amely tágabb keretekbe fogta 48–49-et, mint az akkoriban szokásos nagyon is szűkkeblű megközelítés. És e tágabb felfogásmód ütötte rá bélyegét az OSZK kiállítására is. Nemcsak Kosáry Domokos megnyitója, hanem *Várady Géza* szcenáriója is (mert hisz ő, az OSZK munkatársa készítette a kiállítás forgatókönyvét) a tágas koncepciót hirdette. (És nagyon kedves, ezúttal szemérmes utalás volt a kiállítás címe is arra a hajdani könyvre.) *Poprády Géza* utalt rá, hogy akik, elsősorban persze fiatalok, végignézik a kiállítást, elidőznek a tárlóknál, kiállított dokumentumoknál, bizalmasabb, bensőségebb kapcsolatba kerülnek a történelemmel,

a történelem döntő korszakával. Igaz. De e kapcsolat nemcsak bizalmasabb, bensőségesebb lesz, hanem egyúttal értelmesebb, filozofikusabb is. Nem egyes személyek, események, tettek vagy fordulatok vésődnek bele az emlékezetekbe, hanem valami magában megálló, értelmes teljesség, szép, hitelesen megkomponált egész. Egy kicsiny kozmosz, a szó eredeti, görög értelmében. (VK)

(A kiállítás megtekinthető az OSZK-ban – Budavári Palota, F épület – 1999. február 27-ig, hétfőn 13–18, keddtől szombatig 10–18 óráig.)

A kormány és az országgyűlés küldöttsége 1849. április 5-én Szászsebesen átnyújtja Bemnek a kiténtetést

Körkép a magyarországi retrospektív katalóguskonverzióról

A kilencvenes években a hazai könyvtárak egyre nagyobb számban kaptak támogatást integrált könyvtári rendszerek alkalmazására. A könyvtárak által kiválasztott különböző alkalmazói szoftverek és hardverek beszerzését követően a folyamat következő lépcsője az volt, hogy a kurrens beszerzéseket a számítógépes rendszerben dolgozzák fel. A kurrens feldolgozással megindult az egyes könyvtárakban az adatbázis-építés. Rendelkezésre állt tehát egy új rendszer a bibliográfiai és egyéb tételek feldolgozására és hozzáférhetővé tételére. A rendszer kihasználásának szükségessége, a felhasználók és támogatók számára annak bizonyítása, hogy nem volt hiábavaló a rendelkezésre álló jelentős összegek automatizált könyvtári rendszerre költése, és nem utolsósorban annak felismerése, hogy a számítógépre alapozott rendszerek értelmét és értékét bibliográfiai adatbázisuk adja, újabb megoldások keresésére és további feladatok vállalására ösztönözte az intézményeket. Ma már közhelynek számít annak a tapasztalatnak a rögzítése, miszerint a hardvert rendszeresen lecserélik, a jól tervezett adatbázisok azonban rendszerek és eszközök számos generációját túlélnek. A könyvtári automatizálás helyzetét felmérve és felismerve azt, hogy az automatizált rendszerek legnagyobb értékét bibliográfiai adatbázisuk jelenti, a Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Szakkollégiuma – két lépcsőben – meghívásos pályázatot írt ki egyes gazdag állománnyal és automatizált rendszerrel rendelkező könyvtárak számára. A pályázat célja a már hagyományos cédulakatalógussal feltárt adatok számítógépes rekordokká alakítása. A Szakkollégium a retrospektív feldolgozás támogatását célzó pályázatát szakterületi bontásban tette közzé. Ezen koncepció alapján a pályázatot könyvtáranként egy-egy választott szakterületre kellett koncentrálni. A szakterületi bontást az indokolta, hogy a pályázati időszakban nem állt rendelkezésre számítógépes központi adatbázis, illetőleg nem nyert megoldást az egyes könyvtárak közötti hálózaton lebonyolítható rekordcsere lehetősége. A szakterületi megoldás ugyan nehezebbé tette a meghívott könyvtárak helyzetét, mint az a gyakorlat, miszerint a tartalomtól függetlenül, az időben visszafelé haladva, a leggyakrabban használt állományrészeket dolgozzák fel. A szakterületek elosztását követően ez utóbbi gyakorlatot alkalmazták a feldolgozandó állományrészek kiválasztásakor.

A Könyvtári Szakkollégium meghívásos pályázatának első alkalma azokra a könyvtárakra terjedt ki, amelyek a vállalt retrospektív konverziós munkát a határidőn belül elvégezték.

A következő meghívásos pályázat további öt könyvtárra terjedt ki:

1. József Attila Tudományegyetem Könyvtára,
2. Janus Pannonius Tudományegyetem Könyvtára,
3. Miskolci Egyetem Központi Könyvtára,

4. OMIKK, Országos Műszaki Könyvtár,
5. Veszprémi Egyetem Központi Könyvtára.

Ez utóbbi könyvtárak számára a Kulturális Alap által támogatott konverziós munka elvégzésének határideje 1998. május 31., így az összefoglalás az első pályázatban részt vevő tíz könyvtár munkájának áttekintésén alapszik, és esetleg később vissza lehet majd térni az utóbbi öt könyvtár eredményeire.

A Kulturális Alap könyvtáranként 2 millió forint támogatást nyújtott a munka elvégzéséhez, melynek ellenszolgáltatásaként 8000 rekord adatbázisba építését várta el. A rekordonkénti ráfordítás összegét maximum 250,- Ft/rekordban határozta meg.

Alapvető kérdés volt a munka megkezdése előtt, hogy *a könyvtárak állományának mely részére vonatkozzon a recon munka*. A kiválasztott állományrészek tartalom és időtartomány szempontjából az alábbiakban ismertetett módon alakultak.

Emellett az intézményenkénti rövid összefoglalásokban ismertetjük az előkészítő munkát, a feldolgozás módszereit és az intézmények teljesítményeit.

A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára külföldi közgazdasági szakkönyvek rekordjainak előállítását végezte el *HUNMARC* formátumban. A könyvtár a rögzítendő könyvek kiválasztását egyeztetette a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárral, valamint az Országgyűlési Könyvtárral. A három könyvtár az egyeztetésen túlmenően abban is megegyezett, hogy elkészült rekordjaikat egymásnak átadják. A munka megkezdése előtt a könyvtár tájékozódott a külső cégek által kínált lehetőségekről, majd ezt követően döntött úgy, hogy a feladatot saját szakembereivel végezteti el. *A 8000, elsősorban nyugati nyelveken megjelent művet a könyvtár 1990 előtti állományából* a használat gyakorisága alapján, az időben visszafelé haladva választották ki. A válogatás ezen szempontjait követve a legrégebbi dokumentumok kiadási éve 1868–1970 volt. A munkát végző könyvtárosok *a kiválasztott dokumentumok valamennyi példányát kézbe vették*, egyeztették a példányadatokkal, továbbá a számítógépes kölcsönzés érdekében vonalkódos azonosítóval látták el őket. Az 1987 előtti címleírásokat *az új szabványnak megfelelően* kiegészítették. A retrospektív konverziós munkát leltár-ellenőrzéssel kapcsolták össze. A címleíró könyvtárosok elvégezték a hiányzó szerzői, kiadói és sorozati alapadatokat feltöltését, majd rögzítették a monográfiák és a többkötetes művek adatait. A munkafolyamat része volt a rekordok tételes ellenőrzése, szükség szerinti javítása. A munka során elvégezték a szerzői, kiadói és sorozati adatok teljes revízióját. A munka befejezését követően a dokumentumok visszakerültek a raktárba, és a kísérlapokat visszaosztották a katalógusokba. Számítástechnikusok, az *OLIB* könyvtári rendszer szállítója, valamint könyvtáros szakemberek bevonásával a könyvtár elvégeztette a *HUNMARC export program* kialakítását, ami biztosítja a rendszer *HUNMARC* kimenetét.

A Budapesti Műszaki Egyetemi Könyvtár és Tájékoztatási Központ a műszaki tudományok körébe tartozó idegen nyelvű szakirodalom visszamenőleges számítógépes feldolgozását végezte el az *ALEPH* integrált könyvtári rendszerben abból a célból, hogy javítsa saját kölcsönzési és tájékoztatási munkáját, és segítse más könyvtárak munkáját az elkészült rekordok átvételi lehetőségeinek megteremtésével. A recon munka megkezdése előtt a könyvtár gondoskodott a

munkában résztvevő munkatársak betanításáról. Az adatbázisba épített 8000 új bibliográfiai rekord a könyvtárban 1985-től bevezetett hatályos magyar bibliográfiai leírási szabvány szerint készült. A feldolgozó munka a vállalt szakterület vonatkozásában az időben visszafelé haladt. A pályázat keretében készült rekordok az **1970–1985 között megjelent idegen nyelvű elsősorban a matematika, fizika, vegyészet, építészet** tárgykörébe tartozó szakkönyvek adatait tartalmazzák. A munkafolyamat részét képezte a rekordok előállításának során a régi címléírás szabványok szerinti leírások átalakítása az érvényes magyar szabványnak megfelelően, az ETO szerinti szakszámok ellenőrzése és szükség szerinti javítása, az elkészült rekordok folyamatos ellenőrzése, valamennyi példány állományadatainak nyilvántartása. A munka részét képezte az ISIS-ben elkészített leírások áttöltése az ALEPH rendszerbe, valamint **konvertáló program** készítése a **HUNMARC formátum számára**.

Az **Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára** az Alap által támogatott katalóguskonverziót a **filozófia és lélektan** területén vállalta. A munkát számos akadály nehezítette, úgy mint a Dynix-Horizon integrált könyvtári rendszer katalógizálási modul bevezetésének előkészítése (MARC formátum kialakítása, a régi tárgyszórendszer átdolgozása az automatizált feldolgozás érdekében), majd néhány hónap használat után a modul újabb, javított verzióra cserélése. Nem járt eredménnyel a könyvtár korábbi, 20 000 rekordot tartalmazó adatbázisának áttöltése a Horizon könyvtári rendszerbe. Súlyos következményekkel járt a létszám 38%-os csökkentése, ami lehetetlenné tette a konverziós munka könyvtáron belüli elvégzését. Mindebből következett, hogy a könyvtár a munkát kénytelen volt külső céggel elvégeztetni. Az **OCLC Europe** rekordonként 1,77 dollárt jelentő ajánlatát – amit a könyvtár által kiküldött 100 katalóguscédula alapján adtak meg – a könyvtár kedvezőnek találta és elfogadta. Az OCLC-vel történt szerződés kötést követően a munkafolyamat első lépéseként a pszichológia és filozófia témakörébe tartozó 1953 után megjelent külföldi monográfiákat a könyvtár decimális katalógusából leválogatták. Ezután az alapkatalógusból visszakeresett főlapokat két példányban lemásolták. A másolatok egyik példányát az OCLC-hez juttatták el a konverzió elvégzése céljából, míg a másik példány a könyvtárban maradt az ellenőrzés és vonalkódolás alapját képezve. Az OCLC-től visszakapott rekordok adatbázisba építése előtt a könyvtár szakembereinek kellett elvégezniük a példányadatok kitöltését, az ellenőrzést, az authority-fájlok ellenőrzését és az egyes bibliográfiai tételeknek a könyvtár tárgyszórendszeréhez történő igazítását. A munka eredményeként adatbázisba került **3000 új rekord**, ami kb. **4000 fizikai egységnek felel meg**. Az OCLC-vel folytatott kedvező együttműködés eredményeként a könyvtár megvásárolta az OCLC új és régebbi könyveinek bibliográfiai adatait tartalmazó CD-ROM-jait konverziós munkájának jövőbeni folytatásához.

A **Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár** az állományában található, 1992-ben vagy korábban megjelent, idegen nyelvű, szociológiai tárgyú könyvek retrospektív konverzióját végezte el. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár feldolgozó munkája során a kiválasztott könyvek adatait egyeztette a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárával, valamint az Országgyűlési Könyvtárral. A három könyvtár a párhuzamos munkát elkerülendő egyeztetés után az elkészült rekordokat egymásnak átadja. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár eredeti

tervei szerint a konverziós munkát a holland DMP-vel kívánta elvégeztetni, és a cég által szállított rekordokat a könyvtárban használt TextLib integrált könyvtári rendszerbe építeni. A megrendelést a holland cég – a pályázati határidőhöz viszonyítva meglehetősen későn – visszamondta. Ennek következtében a könyvtár kénytelen volt lemondani arról a tervéről, hogy a feldolgozáshoz külső céget vesz igénybe. A retrospektív konverziót így *saját szervezésben*, a könyvtár szakértő munkatársaival kellett elvégeztetniük. A könyvtár ezen pályázat támogatásával **8056 rekordot állított elő**. A művek kiválasztása során az időben visszafelé haladva a nyugati nyelveken megjelent könyveket részesítették előnyben, és arra törekedtek, hogy elsősorban a könyvtár nyilvános tereiben elhelyezett könyvek adatait építsék be a személyes adatbázisba. A munkát gondos szakmai ellenőrzés biztosítása mellett végeztették el a könyvtár szakértő munkatársaival.

A **Kossuth Lajos Tudományegyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárában** a támogatás összegéből 9066 bibliográfiai rekord készült el. Az Alap pályázati kiírásában a debreceni könyvtárat a természettudományok tárgykörébe tartozó, külföldi kiadású könyvek retrospektív katalogizálására hívta fel. A központi könyvtárban, valamint a tanszéki könyvtárakban elhelyezett természettudományi gyűjtemény nagyságrendje miatt a témakört szűkíteni kellett, így esett a választás a *matematika* szakterületére. A könyvtár a *házilagos feldolgozást* választva a recon bibliográfiai tételeket saját szakértő munkatársaival, illetve azok felügyeletével készítette el. Elvégezték teljes egészében a központi könyvtár matematikai tárgyú referenz gyűjteményében lévő és kétharmad részben a Matematikai Intézet könyvtárában található külföldi kiadású könyvek konverzióját. A feldolgozás az időben visszafelé haladva elsősorban a modern, tartalmilag nem elavult könyveket érintette. A bibliográfiai rekordok szabványos *USMARC formátumban* készültek, és mindemellett ugyancsak szabványos MARC alakban elkészültek az egységesített besorolási adatokhoz az ún. „*authority*” *rekordok* is. A bibliográfiai rekord és a hozzá csatlakozó „*authority*” rekordok elkészítésének átlagos költsége 240,- Ft/rekord volt, az anyaintézmény 2% kezelési költségre tartott igényt. A rekordok *tárgyi visszakeresését* a *Library of Congress angol nyelvű tárgyszavainak felhasználásával* segítik, melyeknek magyarra fordítása folyamatosan halad előre a könyvtárban. A *rekordok* – amelyek alkalmasak MARC formátumú letöltésre – hozzáférhetők a könyvtár online katalógusában, valamint *Interneten* (<http://www.lib.klte.hu/voyager/>). A teljes MNB CD átemelésre került HUNMARC-ból a Voyager USMARC-jába, ami nagy segítséget jelentett és jelent továbbra is a könyvtár tájékoztató és visszamenőleges feldolgozó munkájában. A *HUNMARC-USMARC konverziós program megalkotása* nemcsak a debreceni könyvtár, hanem *a magyar könyvtárügy számára is komoly értéket jelent*. A pályázat megvalósítása során a könyvtár szakértő munkatársai több anomáliával is találkoztak, amit ebben a szakaszban nem tudtak megoldani, ilyen például a HUNMARC ellentmondásos rekord-kapcsolatainak kezelése.

A **Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára 8000**, géppel olvasható, a nemzetközi szabványnak megfelelő (ISBD) rekord leírását végeztette el az *egyetemes történelem, különösen az ókor* és a közvetlenül kapcsolódó diszciplínák területéről az 1986–1994-es időszakban beérkezett külföldi könyvállományból. A beszámolás időpontjában az elkészült anyagnak más adatbázisokba való exportja, azaz a MARC-formátumú konverzió még nem állt készen. A könyvtárnak e kö-

Az erdélyi hadsereg fővezérsege.

Károly Sándor

urnak.

Van szerencsém annak tudára adni, hogy ezenet felkészítették Ön azon érdemiért, melyeket a családon a hazának tett, a katonai érdemjel harmadik osztályával; melynek viseletére addig is, míg az erről szóló oklevel a hadügyminiszeriumtól megérkezik, felhatalmazom Önt azon joggal fogva, melyet erre nézve a nemzetgyűlés küldötteitől nyertem.

Bécs, 1849. május 9.

Born

Petőfi Sándor kitüntető okirata

vetelmény teljesítéséhez konvertáló programra volt szüksége, melynek elkészítését a Kulturális Alap ugyancsak támogatta.

Az **Országgyűlési Könyvtár** a főgyűjtőkörébe tartozó külföldi **állam- és jogtudományi szakirodalom** hagyományos cédulakatalógusainak gépi konvertálását végezte el. A recon munka megkezdése előtt igen komoly előkészítés jellemezte a tevékenységet. A megfelelő szakértő gárda bevonásával történt tárgyalások eredményeképpen jutottak arra az elhatározásra, hogy a konverziós munka az adott szakterület hagyományos könyvjellegű dokumentumait érinti az 1990 előtti megjelenésű kiadásokra vonatkozóan. Tekintettel arra, hogy az írási szabványok változása miatt nem lehetséges a tételek mechanikus konvertálása, ezért nem vitték be az adatbázisba a cirill-betűs művek rekordjait. A dokumentumok kiválasztását nem a szakkatalógus, hanem a helyrajzi nyilvántartás alapján hajtották végre. Az így kiemelten kezelt számtartomány könyvanyagát az időben visszafelé haladva dolgozták fel. Az Országgyűlési Könyvtár a recon **házigagos megoldását** választva, saját dolgozóinak bevonásával végeztette el a munkát. A könyvtár a feldolgozást a TEXTAR 7.6 adatbázis-kezelő program alapján hajtotta végre. A régi és új leírási formátumok kompatibilissé tétele érdekében a

Magyar Könyvtárosok Társasága
 Petőfi Sándor Szakosztály elnöke
 Budapest, Széchenyi tér 1. sz. 1986. évi május 15. napján

Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ felkérésére a Kollégium által kívánalomként megfogalmazott HUNMARC átalakíthatóságára. A könyvtáron belül végzett recon munka végzéséhez tehát a fentieknek megfelelően szigorú szabályokat fogalmaztak meg. A rögzített szabályokat minden résztvevőhöz eljuttatták, valamint számítógépes formában is hozzáférhetővé tették. A recon munka befejezését követően a könyvtár szakértő munkatársai tételesen ellenőrizték a bevitt rekordokat, és elvégezték a szükséges egységesítéseket, rögzítették a könyvtár speciális szakrendszerén alapuló szakszámokat, tárgyszavakat és szöveges értelmezéseket.

Borovits

Petőfi Sándor őrnagyi kinevezése

program számára külön beviteli formátum elkészíttetése volt szükséges. Ezt követte annak szükségessége, hogy megoldást találjanak a Kollégium által kívánalomként megfogalmazott **HUNMARC átalakíthatóságára**. A könyvtáron belül végzett recon munka végzéséhez tehát a fentieknek megfelelően szigorú szabályokat fogalmaztak meg. A rögzített szabályokat minden résztvevőhöz eljuttatták, valamint számítógépes formában is hozzáférhetővé tették. A recon munka befejezését követően a könyvtár szakértő munkatársai tételesen ellenőrizték a bevitt rekordokat, és elvégezték a szükséges egységesítéseket, rögzítették a könyvtár speciális szakrendszerén alapuló szakszámokat, tárgyszavakat és szöveges értelmezéseket.

Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ az agrárkönyvtárak szakmai, informatikai koordinátoraként **három felsőoktatási könyvtárral társulva** hajtotta végre a pályázati feladatot. A három társuló könyvtár a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Könyvtára, a Kertészeti- és Élelmiszeripari Egyetem Könyvtára, valamint az Állatorvostudományi Egyetem Könyvtára volt. Egyezményüknek megfelelően a retrospektív konverzió keretében HUNMARC formában előállított rekordjaikat készítették el **1986-tól**, az új magyar címléírasi

szabvány bevezetésétől kezdődően. Az elkészült rekordok a társult könyvtárakban HUNMARC, ALEPH és TINLIB formátumban elérhetők. A külföldi monográfiák adatait tartalmazó rekordok (31.148 db) előállításának folyamata megegyező volt ezen könyvtárakban. A vállalt rekordmennyiséget saját könyvtárak integrált könyvtári rendszerében (ALEPH, TINLIB) készítették el, és átadták az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központnak, ahol végrehajtották az új rekordok HUNMARC formátumra történő konverzióját. Ezt a munkát a Kulturális Alap az ALEPH és TINLIB integrált könyvtári rendszerek rekordjainak *HUNMARC formátumra és viszontkonverzióra* szóló külön pályázata támogatta. Az adott rendszerekben elkészült rekordokat – az elkészült konverziós programok támogatásával – kérésre szolgáltatják.

Az **Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum** célja a könyvtár idegen nyelvű pedagógiai szakkönyveinek adatbázisba építése volt húsz évre visszamenőleg. Az Alap támogatásával 8176 számítógéppel olvasható *rekord* készült el *HUNMARC formátumban* és vált a PAD adatbázis részévé, az intézmény pedagógiai tárgyszójegyzéke alapján tárgyszavazva. A Pedagógiai Könyvtár a recon munka lebonyolításakor kétféle megoldást választott. A bibliográfiai leírások egy részét, nevezetesen 4000 rekordot, az *OCLC Microcon* szolgáltatásánál rendeltek meg. Az OCLC központi adatbázisából a megrendelt 4000 rekordból 3244 rekord érkezett meg a könyvtárba. Ebből következően *4932 bibliográfiai leírást*, valamint az adatbázisba vitt összesen *8176 tétel tárgyszavazását, ellenőrzését* a könyvtár saját, szakképzett munkatársai végezték el.

A **Semmelweis Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára** orvostudományi gyűjteményének könyvvállományát *1989-ig* visszamenőleg, a már korábban épített PCLIB lokális adatbázisában tárolt adatok megfelelő kiegészítésével konvertálta. A könyvtár *a recon munka házilagos elvégzésének* lehetőségét választotta. Ez a megoldás érthető, ha tekintetbe vesszük, hogy a munka alapján véve a PCLIB lokális adatbázisában tárolt – lokális adatokat nem tartalmazó – *8000 rekordnak a kiegészítését és konvertálását jelentette*. A munkát előkészítő szakaszban a régebbi adatbázis rekordjaiban található mezők egyeztetése történt meg a könyvtárban használt Horizon integrált rendszer, ill. a HUNMARC megfelelő tételeivel. A recon munkafolyamat során a könyvtárosok nem a katalóguscédulákon lévő adatokat konvertálták, hanem *kézbe véve a könyveket*, a már meglévő, de hiányos gépi rekordokat tették teljessé a raktári jelzettel, a szabadpolcos helyrajzi számmal és vonalkóddal, valamint angol és magyar nyelvű tárgyszavakkal látták el azokat. A konverziós munkafolyamat jelen esetben tehát nem csupán az adatkonverzióra szorítkozott, hanem az állomány ezen kiválasztott részének újra szakozását ill. tárgyszavazását is jelentette. A teljessé tett bibliográfiai leírásokhoz új, kétnyelvű tárgyszavakat rendeltek, mely a MESH (Medical Subject Heading) terminológiáját követte. A könyvtár tervezi *háttéradatbázisok* használatát a jövőben végzendő retrospektív átalakításokhoz, melyek közül a Magyar Nemzeti Bibliográfia, valamint az OCLC Medical Collection CD-ROM-jait kívánja előnyben részesíteni.

Végül megkíséreljük a több mint tíz könyvtár által végzett retrospektív feldolgozó munka jellemző vonásait összefoglalni. *Tartalmi szempontból* vizsgálva a kérdést: feldolgozásra került a külföldi kiadású közgazdasági, egyetemes történeti (elsősorban az ókort érintő), szociológiai, pszichológiai, filozófiai, állam- és

jogtudományi, pedagógiai, műszaki (elsősorban matematika, fizika, vegyészet és építészet), matematikai, mezőgazdasági (kertészeti, élelmiszeripari, állatorvostudományi), állatorvostudományi és orvostudományi szakkönyveknek a pályázó könyvtárak által meghatározott része. A gyűjtőkörben rokonságot mutató könyvtárak a feldolgozás előtt egyeztettek tevékenységüket, és elkészült rekordjaikat átadták egymásnak. A pályázatban részt vevő könyvtárak gondoskodnak elkészült rekordjaik hozzáférhetőségéről, de a hálózati hozzáférés, ill. a rekordok letölthetősége nem mindenütt megoldott. A feldolgozásra kiválasztott könyvek kiadási ideje 1953–1994 közé tehető. A feldolgozás menetére általánosan jellemző, hogy az időben visszafelé haladva kerültek sorra a kiválasztott könyvek. A feldolgozás módszerének sajátossága, hogy több esetben nem a klasszikus értelemben vett retrospektív konverziót hajtották végre, vagyis nem csupán a katalóguscédulákon lévő adatokat konvertálták gépi adatbázisba. A résztvevő könyvtárak egy része az eredeti művek kézbevitelével dolgozott, és a recon feldolgozó munkát összekötötte állományellenőrzéssel, a szakszámok korrigálásával, tárgyszavazással, vonalkód-ellátással stb. A feldolgozás munkafolyamatát gondos előkészítés előzte meg a könyvtárakban, volt, ahol írásban lefektetett szigorú eljárási szabályok alapján hajtották végre a tevékenységet, továbbá gondoskodtak a munkában részt vevő munkatársak betanításáról. A retrospektív konverzió végrehajtása tekintetében általánosan jellemzőnek mondható, hogy a könyvtárak saját erőből, könyvtáron belüli feldolgozás formájában hajtották végre a feladatot. Néhány könyvtár külső céget vett igénybe a munkához, de olyan is volt, ahol a házilag feldolgozást kombinálták a külső szállító igénybevitelével. Mint láttuk, a holland DMP-vel folytatott kísérlet nem járt sikerrel, de az OCLC Europe-pal dolgoztató könyvtárak számszerű eredményei bizonyítják a jó együttműködést. Nem hagyható azonban említés nélkül a fentiekben is illusztrált tény, hogy a külső céggel végeztetett recon munka esetében számos könyvtáron belüli feladat elvégzésével is számolnia kell az adott intézményeknek. A bibliográfiai rekordok mellett több könyvtár elkészítette a kapcsolódó ún. „authority” rekordokat is. Az adatok egységesítését biztosító authority fájlok építése azonban nem mondható általánosan jellemzőnek. Több könyvtár beszámolt arról is, hogy feldolgozó munkájához milyen CD-ROM-on beszerzett adatbázisokat használt, így többek között az LC, az OCLC és az MNB CD-ROM adatbázisait. A már kész bibliográfiai tételek átemelését lehetővé tevő háttéradatbázisok használata ugyancsak nem mondható általánosnak a könyvtárak feldolgozó munkájában.

Végül, de nem utolsó sorban említést kell tenni arról is, hogy a meghívásos pályázatban részt vevő könyvtárak eleget tettek a Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Kollégiuma azon kívánalmának is, hogy a megfelelő konverziós programok kidolgozásával biztosítsák a különböző integrált könyvtári rendszerekben elkészült bibliográfiai rekordok HUNMARC ki- és bemenetelét, előkészítve ezáltal a magyarországi rekordcsere lehetőségét. A Kulturális Alap által támogatott szép eredményeket számba véve reméljük, hogy a Könyvtári Kollégium a jövőben is támogatni fogja – saját erőből nehezen végrehajtható, de országos könyvtári érdekeket szolgáló – retrospektív konverziót.

Gomba Szabolcsné

A Helsinki Egyetemi Könyvtár fejlesztési stratégiája 1998–2005*

A Helsinki Egyetemi Könyvtár (a továbbiakban: HEK) könyvtári bizottsága 1997 őszén tette le az asztalra az intézmény 1998–2005 közötti időszakra vonatkozó fejlesztési stratégiáját. A 60-as évek végén létrehozott bizottság – amely a központi könyvtár, a kari könyvtárak és kari oktatók, az egyetemi adminisztráció, a hallgatók, valamint az érdekvédelmi szervezetek képviselőiből áll – jelentősége 1993 óta megnőtt: ettől kezdve ugyanis elnöki tisztségét az egyik rektorhelyettes tölti be.

A fejlesztési stratégia kiindulópontként felvázolja a könyvtárkomplexum jelenlegi struktúráját. Eszerint a HEK gyűjteménye 92 könyvtári egységben van elhelyezve. Ezek túlnyomó része természetesen a kutatást és az oktatást közvetlenül kiszolgáló kis intézeti, tanszékcsoporti könyvtár. A jelentős könyvtárak a következők: a *központi*, az ebből 1997 elején kivált és új épületbe települt *hallgatói* (tkp. tankönyv- és jegyzet-) könyvtár, a három *tudományterületi központi* valamint a hét *kari* könyvtár. Mivel az egyetem központi könyvtára a finn nemzeti könyvtári funkciót is ellátja, az utóbbi évek során megerősödött az a tendencia, hogy bizonyos egyetemi, illetve szaktudományi ellátási feladatokról tehermentesítsék. A hallgatói könyvtár már említett kiválásán kívül például 1995-ben a természettudományi gyűjteményrészlet helyezték át teljes egészében a matematikai-természettudományi kar könyvtárába.

A stratégiai terv azt a célt tűzi ki, hogy 2005-ig a legnagyobb könyvtári egységekből olyan, az oktató és kutató munkát ellátó és segítő ún. szolgáltató könyvtárakat alakítsanak ki, amelyek nemzetközi színvonalú tudományos könyvtári szolgáltatásokat képesek nyújtani abból következően, hogy megfelelő információs forrásokkal (dokumentumállománnyal) és a kor színvonalán álló eszközrendszerrel rendelkeznek.

E „szolgáltató könyvtárak” tevékenységi kritériumait az alábbiak szerint határozza meg a fejlesztési stratégia:

„Minden jelentős tudományterületnek kell, hogy legyen olyan szolgáltató könyvtára,

- amely legalább napi 12 órás nyilvántartással működik, hálózati szolgáltatásai pedig a nap 24 órájában a használók rendelkezésére állnak;
- amelynek alapszolgáltatásait, könnyen kezelhetőségükből következően, öntevékenyen igénybe vehetik a hallgatók, s amelynek gyűjteményei túlnyomórészt szabadpolcon hozzáférhetők;
- amely egyfelől az egyetem belső szolgáltató rendszereinek segítségével közvetíti a szolgáltatásokat a kutatók munkaszobáiba, másfelől más egyetemi

* A cikk a Signum c. folyóirat 1997/8. számában közölt ismertetés és interjú alapján készült. (Kijáratot – yliopiston sydän, 155–161. p.)

könyvtárak szolgáltatásait külön meghatározott elvek szerint, ingyenesen közvetíti a könyvtárban dolgozó használó számára;

- amely képes kielégíteni a periodikum-centrikus tudományágakban a dokumentumkereslet 90, a könyvközpontú tudományágakban pedig 60%-át a saját gyűjteményéből vagy más könyvtárak segítségével – különös tekintettel a rendelkezésre bocsátás időtartamának lehetséges rövidségére;
- amely képes minden releváns hálózati szolgáltatás kínálatára az egyetem helyi hálózatának közvetítésével vagy pedig – ha a dokumentumhasználat feltételei úgy kívánják – a könyvtár tereiben. Az egyetem saját könyvtári állományáról szóló tájékoztatásnak hiánytalanul szerepelnie kell a helyi hálózaton;
- amely rendelkezik olyan, a szóban forgó tudományterülettel kapcsolatos szakértelemmel, amelyre támaszkodva képes mind a kutatás, mind az oktatás segítésére;
- amely rendelkezik a könyvtár aktív fejlesztését biztosító magas szintű tájékoztatástudományi szakértelemmel;
- és amelyet – az ún. tanulási centrum koncepciónak megfelelően – olymódon fejlesztenek, hogy 2005-re sokoldalú munkavégzési környezetet biztosíthasson a mainál szélesebb körű önképzés számára.

A szolgáltató könyvtárak mellett természetesen megmarad az oktatást és a kutatást *közről* segítő, kézikönyvtárszerű intézeti könyvtárak csoportja. Ezek – méretük és felszereltségük szerényebb állapota miatt – nem kínálhatják a szolgáltatások teljes skáláját, saját szakterületükön azonban jelentős speciális gyűjteményként működhetnek.

A szolgáltató könyvtári elv megvalósításának az is feltétele, hogy a könyvtári személyzetben – különösen a kutatók szakszerű kiszolgálása érdekében – a szóban forgó szakterület szakemberei is helyet kapjanak.

A fejlesztési stratégia azt a campus-elvet tartja szem előtt, amelyet elsőként az 1993-ban elkészült „Universitas renovata” elnevezésű, a Helsinki Egyetemen készült jelentés fogalmazott meg. Eszerint a könyvtárak négy campusban helyezkednek el: a városközponti, valamint a Meilahti, a Viikki és a Kumpula városrészben lévő campusokban. A stratégia campusonként külön könyvtári bizottságok létrehozását javasolja amellett, hogy az összegytememi bizottság természetesen továbbra is működik. A campus-elv kiindulópontja az, hogy az azonos és rokon tudományterületek oktatóbázisait és könyvtárait egy egységben, egymáshoz közel helyezték el. E tekintetben jelenleg a városközponti campus okoz még némi gondot, ahol a tudományterületek egysége nehezen megvalósítható (teológiai, állam- és jogtudományi, bölcsészettudományi, neveléstudományi kar). Mégsem célszerű lemondani az elvről, ugyanis a könyvtárak összetartozási érzésének és együttműködési készségének több jele látható az utóbbi időben (a hallgatói könyvtárral fenntartott munkakapcsolat, közös adatbázis-használati képzés stb.)

A stratégia a gyűjteményfejlesztési politika kimunkálását campusonként tartja célszerűnek, bevonva az oda tartozó karok és intézetek képviselőit. A gyűjtemény egész fejlesztéséért persze ezentúl is az összegytememi könyvtári bizottság felel, s ugyancsak ez hangolja össze a szolgáltatások minőségére és költségeire ható tényezőket. Meghatározza például tudományterületenként a gyarapítás elveit, optimális céljait (szem előtt tartva a könyvtárközi kölcsönzés útján beszer-

zendő dokumentumok körét), valamint a selejtezés és az átcsoportosítás elveit. Ugyancsak fontos gyűjteménypolitikai kérdés annak az elvi meghatározása, hogy az állomány mely része helyezendő el a szabadpolcos szolgáltató könyvtárakban és mely része a korlátozottabb használatú intézeti könyvtárakban.

A felsőoktatási könyvtári szolgáltatások használati díjainak kérdésében nem foglal állást véglegesen a stratégia. A könyvtári bizottság elnöke ezzel kapcsolatban kijelentette: „A bizottság nem vállalhatja a felelősséget azért, hogy a felsőoktatási könyvtár összes szolgáltatásait ingyenesnek határozza meg a külső használók számára is.” Szerinte adott szolgáltatástípusok fizetővé változtatásának egyik kritériuma a külső használók száma lehetne: azaz csak jelentősebb igénybevétel esetén célszerű a használati díj bevezetése. A hallgatók számára az információszolgáltatás elektronikus formáihoz való hozzáférést is ingyenesnek kívánná megtartani a bizottság.

A fejlesztési stratégia az Interneten is olvasható: <http://www.savotta.helsinki.fi./halvi/toiminna.nsf>.

Sz. Nagy Lajos

A Hadtörténeti (Hadtudományi) Könyvtár – a Honvédség legrégebb működő könyvtára

A Honvédelmi Minisztérium „Hadtörténeti Intézet és Múzeum”-a alapításának közelgő 80. évfordulója kínálja az alkalmat, hogy röviden megemlékezzünk a budai Várhegyen, a Kapisztrán téren ma is működő könyvtár múltjáról és jelenéről. A könyvtár megszületése szorosan összekapcsolódott a független magyar hadügyminisztérium megteremtésével, amit az I. világháború vége felé már egyre nagyobb határozottsággal követeltek. Erre azonban már csak a Monarchia végnapjai idején, 1918 novemberében került sor. A minisztérium ugyanezen hónapban megszületett ügykörbeosztásában már szerepel a Hadi levéltár, amelynek részeként alakították ki egy könyvgyűjteményt, könyvtárunk elődjét.

Gyűjteményünk 1920-tól a Hadi levéltár és Múzeum IV. osztályaként kezdi meg működését. E könyvtár 1923-ban egyesült a Tiszti kaszinó könyvtárával, s annak épületébe került (Váci utca 38.). Innentől kezdve a könyvtár elhelyezése, szervezeti helye és hivatalos neve a legváltozatosabb alakokat ölti. 1933-ban A Magyar Királyi Honvéd Központi Könyvtárrá keresztelik át, feladatául jelölve meg „a hadi tudományokkal foglalkozó katonai és polgári egyének” igényeinek kielégítését. 1947-ben mint Honvéd Központi Könyvtár alakul újjá, majd 1948-tól a Honvéd Kaszinóban helyezik el. A háború után a megszűnt katonai könyvtárak anyagát gyűjti össze és rendezi. Jelenlegi nevét először 1950 végén kapja, amikor december 27-én ismét megnyitja kapuit (Üllői út 8.). Ekkortól – e rendelkezéseket máig többször megismételve és tökéletesen soha sem betartva – már köteleespéldányok juttatását írják elő a könyvtár számára honvédségi kiadványokból. 1953-ban egy illusztris könyvtárosokból álló bizottság – Varjas Béla, Sebestyén Géza, Szentmihályi János – tekinti át a könyvtár működését. Ők java-

Fotó: Kováts Attila

solják, hogy a gyűjtemény nevében és gyűjtőkörében váljon „Hadtudományi Könyvtár”-rá, valamint hogy „a könyvtárnak önálló intézménnyé kell válnia, amelyet más intézménytől független, a könyvtár feladatait és érdekeit szem előtt tartó önálló vezető irányít.” Ezek után nevezik el Hadtudományi Könyvtárnak, és 1958-tól a Hadtörténeti Intézet és Múzeum részeként jelenlegi helyén, a Várban működik. 1968 és 1975 között a Vezérkar Hadtudományi Intézetéhez tartozik, Hadtudományi Könyvtár és Dokumentációs Központként. Ebben az időszakban a hadsereg szakkönyvtárainak hálózati központja volt. 1975-ben visszatért a Hadtörténeti Intézet és Múzeumhoz. Annak 1996-ig önálló igazgatósága, majd 1996-tól Hadtörténeti Könyvtár néven az intézmény Hadtörténeti Intézet elnevezésű igazgatóságának egyik osztálya. A könyvtár országos feladatkörű szakkönyvtári besorolását megerősítette a kulturális miniszter 1978-ban, illetve a Parlament az 1997. évi „A kulturális javak védelméről...” rendelkező törvényben, Hadtörténeti Intézet Könyvtára néven. 1982 óta tudományos könyvtári minősítéssel rendelkezik.

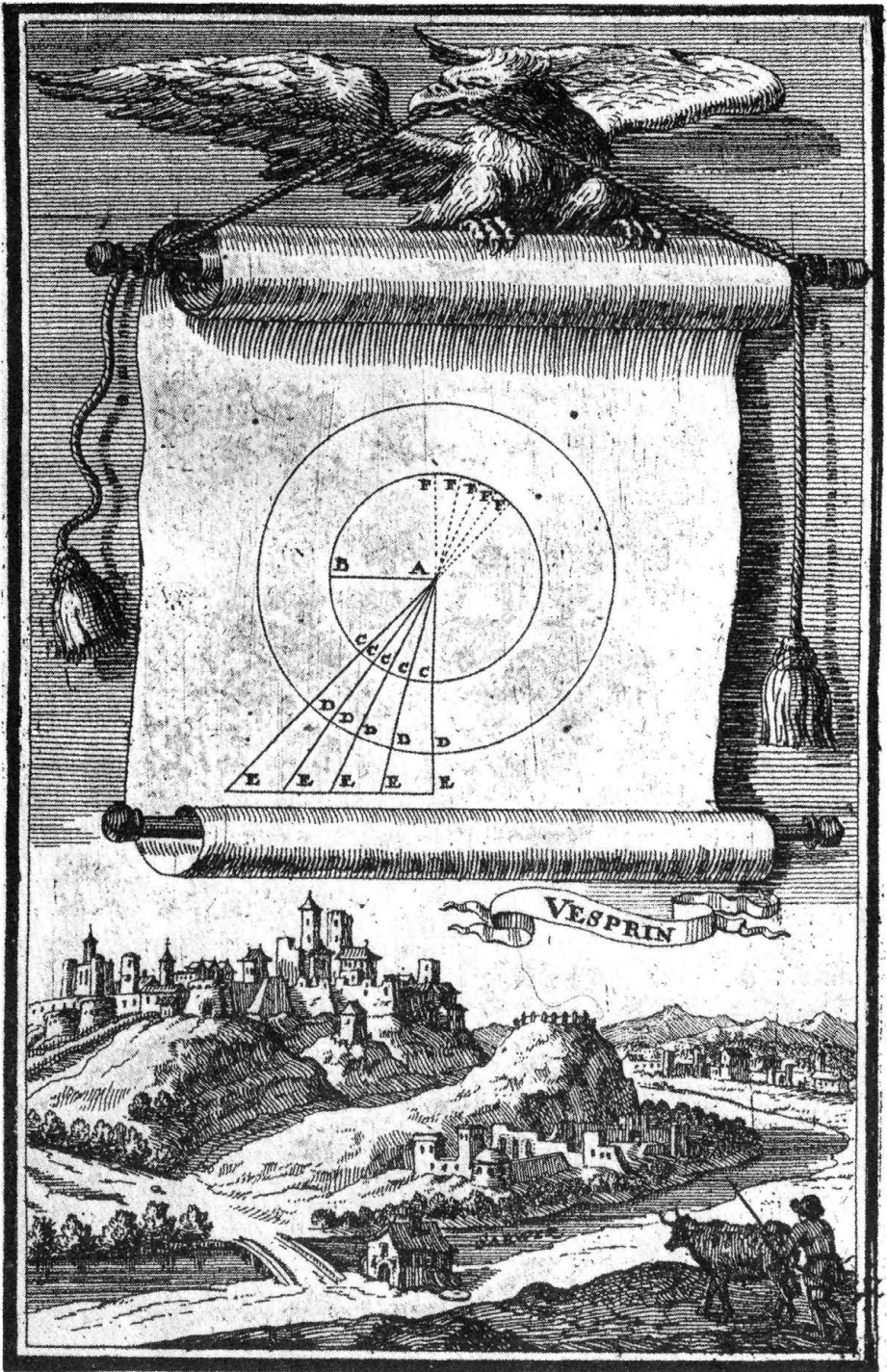
A könyvtár 1955 óta folyamatosan végez szakirodalmi tájékoztatást. 1957–1990 között – más honvédségi könyvtárakkal együttműködve – részt vett a magyar és külföldi hadtudományi irodalmat feltáró kurrens bibliográfiák készítésében („Hadtudományi repertórium”, „Katonai szakirodalom bibliográfiája”). Kisebbségi, kényszerű szünetektől eltekintve évente jelenteti meg a hazai hadtörténeti szakirodalom bibliográfiáját, s 1989-ig a külföldi hadtörténeti folyóiratok repertóriumát is. Az éves hadtörténeti bibliográfiák jelenleg is megjelennek a Hadtörténelmi Közlemények 4. számában, míg az utóbbiról a személyi feltételek

megváltozása következtében le kellett mondanunk, de szerepét valamelyest pótolni tudja a Nemzetvédelmi Egyetem hadtudományi számítógépes adatbázisa, amelyhez változatlanul referálunk néhány folyóiratot. A nagyobb terjedelmű bibliográfiáknak és repertóriumoknak az utóbbi évtizedekben megjelent gazdag terméséből csak néhányat említünk meg: Hadtörténelmi Közlemények repertórium (1954–1978, 1979–1988), a Honvédségi Szemle és lapelődjeinek repertórium (1946–1978) vagy a Zrínyi Katonai Kiadó bibliográfiái (1951–1980 és a tavaly megjelent 1981–1995 közti kötet). A könyvtár munkatársai referálják a hazai szakirodalmat az itthoni szakemberek körében kevésbé ismert, de az egész világon használt, svájci megjelenésű „Bibliographie internationale d’histoire militaire” számára.

A könyvtár alapítása óta – az olvasói és kutatói elvárásoknak megfelelően – tudományos szakkönyvtár, s természetesen nyilvános is; szinte napjainkig a Honvédség egyetlen nyilvános könyvtára. A kutatási és tájékoztatási céloknak megfelelően szerzeményezi a hadtudományi irodalom egészét, de különösen a hadtörténelem műveléséhez szükséges szakirodalmat, és arról tájékoztatást nyújt. Ennek megfelelően gyűjti, lehetőleg több példányban, a teljes magyar katonai szakirodalmat, különös tekintettel a hazai honvédségi kiadványokra. Egy példányt ebből muzeális céllal megőriz, s e gyűjteményt „Militaria Hungarica” pecséttel látja el. A külföldi hadtörténelmi, hadtudományi szakirodalomból elsősorban a magyar vonatkozású műveket szerzi be, illetve azokat, amelyek szélesebb áttekintést nyújtanak más országok katonaságának jelenéről és múltjáról. E szerzeményezést más honvédségi könyvtárakkal összehangolva végzi.

Az állomány 1918–1920 óta rohamosan növekedett. Alapításakor kb. ötezer, az 1930-as években 40 ezer, 1957-ben 97 ezer, 1988-ra 170 ezer, mára több, mint 180 ezer kötetes az állomány. Évente ezer feletti a gyarapodás. A könyvgyűjtemény a hazai könyvek mellett a külföldi katonai szakirodalom javával is rendelkezik: az állomány harmadrésze külföldi kiadvány. Ez részben köszönhető a Bécsben működő állandó katonai levéltári kirendeltség munkatársai küldeményeinek, részben a jelentős, két tucatnyi európai és amerikai kutatóhellyel kialakított cserekapcsolatoknak. Érezhetően gazdagította állományunkat az amerikaiak kétezer kötetes ajándéka, miként a hazai és külföldi hagyatékokból idekerülő adományok sokszor páratlan hungarikákat tartalmazó kötetei is. Nyugodtan állíthatjuk, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia vagy az 1848–49-es szabadságharc időszakára szinte teljesnek mondható gyűjteményünk. 1990-ig a szocialista országok katonai kiadói termésének a legjava szinte kivétel nélkül megtalálható, s azóta is igyekszünk az e területen jelentkező hiányok, pl. a rendkívül fontos orosz szakirodalom pótlásáról gondoskodni. Állománygyarapításunkban élvezük – többek között – a német Forschungsgemeinschaft, a Japán Alapítvány vagy a Soros Alapítvány támogatását.

Rendkívül értékes a könyvtárban megtalálható több, mint másfélszáz 1700 előtti, javarészt hadtudományi nyomtatvány. A régi gyűjteményből elég, ha példának Anthoni Ernst Burckhard von Birkenstein magyarországi várak képeit tartalmazó munkáját említjük, amelyet József császár számára mértankönyvnek szántak. (A következő oldalon látható kép e munkából való.) Ezek katalógusa is elkészült, s megjelentetésre vár. OTKA-pályázat keretében láttunk hozzá az 1750 előtti magyarországi hadtudományi kéziratok és nyomtatványok számbavé-

teléhez. E több éves vállalkozásból eddig a régi könyvjegyzékeinkben fellelhető bibliográfiai adatok számbavétele és értékelése történt meg egy nyilvános számítógépes adatbázis létrehozásával.

Az utóbbi évek anyagi problémái a folyóirat-beszerzést is érintették: a korábbi 180 kurrens periodikából jó, ha 140 maradt, ami a cserének köszönhetően még mindig felöleli a legfontosabb nemzetközi folyóiratokat. A ritkaságok közül utalhatunk a Pesti Hírlap 1841-es számaira, az 1956-os Honvéd Újságra vagy az emigrációs katonai kiadványokra. A katonai közlönyök és tiszti ranglisták is a gyűjtemény legkeresettebb részéhez tartoznak.

A könyvtár legfontosabb különgyűjteménye a Szabályzatgyűjtemény. Ez méreteivel – több mint 30 ezer tétel – és átfogó jellegénél fogva nemzetközi összehasonlításban is jelentős, s nemcsak a kutatóknak, hanem a hadtörténet civil szerelmeseinek és a modellezőknek is kedvelt célpontja. Ezek között II. Rákóczi Ferenc katonai szabályzatától kezdve napjainkig a legkülönfélébb példákat említhetnénk, mint pl. a Pesten 1809-ben megjelent „Gyakorlás Regulamentuma Magyar Felkelő Nemesség Lovasságának számára” címűt.

A Magyar Honvédség átalakítását a könyvtár szerencsésen élte meg, s garanciákat látunk arra, hogy a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Könyvtára mellett a honvédségi könyvtárügynek továbbra is meghatározó gyűjteménye maradjon. Erre feljogosítanak a honvédségen belül már évek óta folyó, a Nemzetvédelmi Egyetem Könyvtára által irányított hadtudományi információs rendszer számítógépes hálózatának kiépítésére tett lépések. Ezen keresztül – a tervek szerint – elérhetőek lesznek a honvédségi szakkönyvtárak, és e gyűjtemények egymás között és a külső használók számára is nyitottak lesznek. Ehhez és egy remélt Internet csatlakozáshoz persze postai vonalak is kellenek. Ezt a közelgő NATO-csatlakozás talán majd biztosítani fogja. Addig is megkezdjük a TINLIB integrált könyvtári rendszer telepítését, s ebben az évben az átállás reményeink szerint zökkenőmentesen megtörténik. Szeretnénk a korábbi évek más rendszerben készült közel tízezres címleírását konvertálni, s azokat legalább cím és szerző szerint visszakereshetővé tenni. Reméljük, hogy e TINLIB rendszerbe sikerül beépíteni a szintén az épületünkben lévő kisebb, de rendkívül értékes műzeumi könyvgyűjtemény állományát. Addig is használhatják azonban az olvasók a betűrendes és ETO szakkatalógusainkat, illetve az utóbbi évek gyarapodásáról készült kötetkatalógusainkat. A látogatók számára igen szerencsés, hogy a könyvtárral egy épületben találják meg a Hadtörténelmi Levéltárat és a Hadtörténelmi Térképtárat.

Gondjaink természetesen vannak. A raktárak beteltek, még a legszükségesebb restaurálási munkákra sincsen fedezet, olvasótermünk pedig 400-500 beiratkozott olvasónk számára igencsak szűk. Növelni kellene az olvasói helyek számát, illetve módot találni a szabadpolcos állomány olvasótermi elhelyezésére. A könyvtár létszáma ugyan harmadával csökkent, 12-ről 8 főre, mégis reméljük, hogy szolgáltatásaink színvonalát nemcsak fenn tudjuk tartani, hanem a modern kor igényeinek megfelelő új számítógépes katalógusrendszer beindításával mind a honvédségi, mind a hazai könyvtári rendszerben hangsúlyosan jelenlevő gyűjtemény is maradunk.

Veszprémy László

Egy régi könyv aktualitása

Harmadik kiadásban jelent meg *Egon Friedell Az újkori kultúra története* című, mintegy másfélezer lapos könyve magyarul. Méghozzá olyan gyors ütemben egymás után, hogy az előző kiadás még jócskán kapható a boltokban.

A német nyelvű eredeti első kötete épp hetven évvel ezelőtt látta meg a napvilágot, az egész művet németül is, angolul is igen sokszor kiadták. Aki elsétál az ELTE Bölcsészkarának pesti épületében található Atlantisz könyvesboltba (és minden könyvtáros jól teszi, ha elsétál, vidékiek ki ne hagyják egy-egy pesti útjuk alkalmával, hisz ma jószerivel csak itt lehet korszerű, új és aktuális, valamint újonnan kiadott régi, angolul, franciául és németül megjelent filozófiai, történelmi, társadalomtudományi stb. könyvek felől tájékozódni és azokat prompt beszerezni), szinte mindig találkozhat Friedell egy vagy más művének új kiadásával. Pedig a szakma nemigen jegyzi, főként nemigen jegyezte ezt a művet. A kitűnően tájékozott magyar fordító (az első részek fordítója), Vas István előszavában bevallja, hogy jóllehet rengeteg művelődéstörténetet olvasott, fogalma sem volt, ki lehet ez a Friedell. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy persze Szerb Antal Világirodalomtörténetében szerepel a szerző, különös – később magyarázandó – dicséretekkel elhalmozva, de hát erre, más megerősítés hiányában, Vas István sem emlékezhetett.) A nagy művelődéstörténeti összefoglalások irodalomjegyzékai

ben nem szerepel, a történettudomány csúcsművei közt nem említik, egészen ritkaság az olyan hivatkozás, mint Réz Pálé, aki remek Voltaire-könyvében abszolút tekintélyként idézi (igaz, az irodalomjegyzékbe ő se vette fel). Van ebben a furcsa-felemás, igen-is-nem-is recepcióban, ebben a művel kapcsolatos tanácstalanságban valami igen stílszerű. Friedell kedvtelven idézi a klasszika filológia akkori (és, persze ma már tudjuk mindenkori) pápájának, Wilamowitz-Moellendorfnak Burckhardt görög kulturtörténetéről írott szavait: „a tudomány számára nem létezik”. Nos, úgy látszik Friedell sem létezik a tudomány számára. (Annál is kevésbé, mivel, bár filozófiai doktorátust szerzett, és 1904-ben megjelent Novalis töredékeinek filozófiáját boncoló disszertációja mindmáig alapműnek számít, elsősorban azért színész volt, méghozzá nem is igazi, hanem afféle kabarettista, a bécsi vicc és humor egyik protagonistája, aki csak melleleg írt – mondjuk – mélyenszántó filozófiai-teológiai traktátust a Jézus-kérdésről.) Akkor tehát olyan nagyságrendű mű, mint Burckhardt *Griechische Kulturgeschichte*? Mi azt hisszük, hogy igen. Pedig ezt a görög kultúrtörténetet ma már minden igazán tájékozott szakember messze a szerző reneszánsz-könyve fölé helyezi (amint tette ezt annak idején, senki tekintélyére nem adva, már a fiatal Hermann Hesse is), a *Weltgeschichtliche Betrachtungen*nel együtt Burckhardt igazi nagyságát megalapozóként értékelve. (És ezért

bizonyul a nagy Braudel híres Burckhardt-kritikája – megjelent Braudel *Écrits sur l'histoire* című művében – tárgyalannak, hisz ő láthatólag nem olvasta sem a *Betrachtungent*, sem a görög kultúrtörténetet.)

De tanácstalanság jellemzi a magyar kiadókat is. Elsőül és másodjára afféle népszerű közolvasmányként kínálta a kiadó, hat kötetbe szétosztva, hogy a terjedelem se ijessze el az olvasót, tudománytalan, ám szellemes, szinte-szinte már mulatságos könyvként hirdetve, hogy azután a harmadik kiadás egyetemi tankönyvként ajánlja (immáron a kiadó is), kézi- és tankönyv-jellegét azzal is nyomatékosítva, hogy a szerző eredeti margójegyzeteit, címszavait egy tudós kandidátussal kiigazította, vélvén: valami rendszert-módszert, tudományosságot csak kell vinni egy ilyenféle műbe. (Hogy ez a kísérlet abszolút sikertelen maradt, inkább káros és haszontalan, mint bármire is vezető, az nyilvánvaló. Üde és neofrívól margójegyzetekből soha nem válhat kézikönyvszerű rendszerindex, legfeljebb, mint ezúttal is, a kettő önkéntelenül mulatságos hibridje.)

Friedell nagysága mindenestre nem abban áll, hogy egyetemi tankönyvként használható. Természetesen abban sem, hogy *Nachschlagewerk*ként benne lehetne utánanézni bárminek is. Erre van igen sok egyéb mű. A művelődéstörténet kedvelt diszciplína, afféle szakértségi-tudomány. Egy-egy ilyen könyvet elolvastva ki-ki úgy vélheti, művelt emberré vált, mindenről tud valamit, akár társasági csevely céljából, akár tájékoztató könyvtárosként: hallotta az adott nevet, tudja, miként kell vélekedni róla, el tudja helyezni más nevek és művek közt, nagy csalódás már nem érheti, kultúranalfabétaként immár nem néz-

hető le. És erre a célra van is kiadvány szekérdereknyi. Az egykötetes kis összefoglalásoktól (hívják bár szerzőjét Lederer Emmának vagy Nemeskürty Istvánnak), a sokkötetes szintézisekig, a Domanovszky-féle adattár és esszé-halmazoktól a Propyläen *Weltgeschichté*kig (és annak angol és francia társsorozataiig) és a CD-ROM kínálatokig. Amit Friedell ajánl, az valami egészen más. De mi csoda hát?

Friedell nem dőlt be a német történetfilozófia Hans Freyer-féle nagyságainak (aki egyébként Hajnal Istvánnak volt egyszerre mestere és tanítványa, barátja, kortársa, mintája és ellenpólusa), akik ragaszkodtak a történelem és a művelődéstörténelem okvetlenül szükséges hordozó alapjához, szubsztrátumához, és minden történeti munkát csak ilyen szubsztrátum birtokában vélték elképzelhetőnek (az eredmény persze azután olyanféle *Weltgeschichte* Európás-jellegű művekhez vezetett, mint magáé Freyeré). Friedell inkább vállalja a középkoriak szubsztancia-tanát. Formális, de nagyonis formális keretként elfogadja és használja a klasszikus beosztásokat (reneszánsz, reformáció, barokk, rokokó, felvilágosodás, romantika, liberalizmus stb.), de ezzel nem sok vizet zavar. Ő sokkal inkább egyeseket emel ki, egyeseket, vagy egyes jelenségeket: Spinozát (akiről a legkegyetlenebb és talán leghűbb portrét ő rajzolta minden filozófiatörténész közül), a későközépkori fürdési szokásokat, Lichtenberget, akit a Goethe előtti német irodalom ma is a kánonnak számító négyesből (Klopstock, Lessing, Wieland, Herder) Wieland helyre szán, teljes joggal és – eleddig legalább – teljesen hatástalanul, a magyar főurakat kontaminált ázsiai-párizsi pompájukkal, a transzcendens és

transzcendentális metafizika közti alapvető különbségtételt (ami Coreth metafizikájának vált ezután világhírű alap gondolatává), a rokokó szépségflastromok freudi értelmezését, a német ivási szokásokat stb., stb., stb. Ezek a jelenségek, jelenség- és személyiségleírások, -értelmezések és -értékelések szinte kivétel nélkül ragyogóak, mélyenszántóak, disszertációk sokaságának anyagot adó módon gazdagok, pazarul egyéniek. Hatalmas mennyiségű tudásról, ismeretanyagról számot adóak. (Nem véletlenül lett az egyik Friedellről szóló monográfiának az a címe, hogy *A playboy, aki falta a könyveket.*) De – nekünk legalábbis – nem az a fontos, hogy Friedell mi mindenről mi mindent tud. Talán az sem elsősorban, hogy mi mindenről van teljesen eredeti, meghökkenítő, de legtöbbször mégis verifikálhatóan pontos véleménye, koncepciója.

Azt hisszük, hogy számunkra Friedell műve azért fontos, mert az összefüggések, a kapcsolatok kialakítására, megteremtésére nyújt aligha felülmúlható példát, mintát. Az, hogy minden mindennel összefügg, nemcsak közhely, alapigazság is (Lukács György Goethe maximái kapcsán fejtett ki erről mélyenszántó koncepciót, az analógia-tant mintegy újjáteremtve). Ilyenként azonban gyakorlatilag használhatatlan. Friedell azt mutatja meg, miként használható. A műben a legzeniálisabb az, ahogy az analógiák, a párhuzamok, az összefüggések, a kapcsolatok rendszere megteremtődik. Nem általánosságban, hanem konkrétan, hic et nunc, de mindig és mindenkor. Olyan technika sejlik fel Friedellt olvasván, ami alapvető fontosságúnak tűnik – elsősorban a könyvtáros számára. Mindenekelőtt a gyarapító, állományalakító könyvtáros számára. Az az alapelv látszik kiragogni Frie-

dell művéből – amire a nagy gyarapító könyvtárosok mindenkor törekedtek, hogy sohasem egy művet vásárolunk meg, szerzünk be, hanem mindenkor egy egész sorozatot, egy tagolt könyvhalmazt, különben a beszerzett könyv – az egyedi darab – mit sem ér. De milyen könyvekből áll az a halmaz, amelyet a megvett mű mintegy képvisel? Erre ad útmutatást Friedell. De merre keressük az analógiákat? De miként alkossuk meg a halmazokat? De hogyan alakulnak maguktól is a kapcsolatok? Ezt lehet Friedell könyvéből megtudni.

De talán még fontosabb Friedell munkája a helyismerettel foglalkozó könyvtárosoknak. Első pillantásra ugyan nem sok köze látszik lenni egy egyetemes kultúratörténetnek a helyismerethez. Másodikra, harmadikra annál több. A helyismereti könyvtárosok örök átka, hogy azon az egyetlen kritériumon kívül, hogy „helyi vonatkozás”, semmiféle más mutató nem áll rendelkezésükre. Nos, Friedellből meríthetők ilyen kritériumok. Sőt! Egész területek, amelyekre ki sem gondolt volna, vélvén, perifériális, figyelemre sem méltó jelenségekről van szó. Hogy mi mindenre lehet, sőt érdemes, kell figyelni, ott az adott helyen (és éppen ott), az ellopható Friedelltől. És el is lopandó. (Megintcsak zárójelben érdemes megjegyezni, hogy Friedell – előjáróban – valóságos dicsőhimnuszt – és persze mélyenszántó apológiát – nyújt a plagizálásról. Ezt olvasva vélhette úgy Szerb Antal is, hogy lopni tehát érdemes. Lopott is, persze nem megrovandó, hanem nagyonis dicséretes módon Friedelltől bőségesen. Még Világirodalomtörténete margójegyzeteit is onnan vette. Ehhez képest – pedig hivatkozik is Friedell művére mintegy fél-tucatszor, de nem említi többtucat-

szor – méltatását fölényesre vette. Úgy kell a plagizátort dicsérőeknek!)

De persze mielőtt tanulnánk Friedeltől, élvezzük művét minden hátsó szándék nélkül. Olvassuk és olvassuk újra. Burchkhardt és Taine óta (per-

sze nem az irodalomtörténész Taine-ről van szó, az sajnós, úgy tűnik, végleg elavult, annál fényesebben ragyog a történész nagymester) jobbat nem igen olvashatunk.

Vajda Kornél

MEGHÍVÓ

SZENTMIHÁLYI JÁNOS-EMLÉKÜLÉS

az Országos Széchényi Könyvtár VI. szinti előadótermében
1998. május 19-én, kedden 11 órakor

Rendező szervek:

Magyar Könyvtárosok Egyesülete Bibliográfiai Szekció
Országos Széchényi Könyvtár
Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi és Informatikai Intézet

Program:

- 11.00 Poprády Géza: Köszöntő
- 11.05 Bóday Pál: Szentmihályi János életútja
- 11.40 Bényei Miklós: Szentmihályi János pályájának debreceni szakasza
- 12.05 Szabó Sándor: Szentmihályi János a bibliográfia elméletéről és metodikájáról
- 12.30 Szünet
- 13.00 Kégli Ferenc: Szentmihályi János nyomdokain. Az 1919–1944 között külföldön nyomtatott magyar nyelvű könyvek bibliográfiájának programja
- 13.25 Ferenczi Zsuzsanna: Szentmihályi János, a tanár
- 13.50 Horváth Tibor: Szentmihályi János, a kolléga
- 14.15 Sebestyén György: Zárszó

Az emlékülésre szeretettel várunk minden kollégát és érdeklődőt.

A debreceni városi nyomda a felvilágosodás és a reformkor idején

A magyar nyomdászattörténet-írásnak már szinte közhelyszerű megállapítása, hogy hazánk egyik legrégebb, folyamatosan működő nyomdája az 1561-ben alapított debreceni nyomda. A több, mint 400 éves múlt figyelemre méltó szakasza a felvilágosodás és a reformkor időszaka.

A magyar felvilágosodás kezdetét Bessenyei György Ágis tragédiája című művének megjelenésétől, 1772-től számítjuk. A felvilágosodás a magyar művelődés történetében is az egyik legjelentősebb eszmei mozgalom. Politikailag, de a kultúra és a művelődés területén is figyelemre méltóak az eredményei, következményei. Ekkorra esnek a nyelvújítási törekvések, a magyar nyelvű időszakai sajtó kialakulása (1780: Magyar Hírmondó), a nemzeti színjátszás megteremtésére irányuló mozgalom, az önálló polgárosodó irodalmi és tudományos élet kezdete, és ugyancsak fordulópont a magyar nyomdászattörténetben. Az irodalmi nyelv állapota, fejlődése és a nyomdászat között szoros az összefüggés. A nyelvújítási törekvések során tudatosodott, vált fontossá az írók s költők számára a pontos nyelvi forma és jelölés kiadványaikban, pl. a hosszú és a rövid magánhangzók hű és pontos nyomtatása. Kazinczy, Versegly, Batsányi, Kármán és felvilágosult nyelvújító társaik megkövetelték, hogy műveiket a könyvnyomtatók hibátlan ékezetekkel nyomtassák.

Hogyan hatnak az új eszmék Debrecenben? Vállal-e szerepet közvetítésükben a városi nyomda? Ezt kísérjük figyelemmel a továbbiakban.

A felvilágosodás időszaka

A hazai nyomdászatban egyedülálló jelenség tapasztalható a debreceni nyomda és a város kapcsolatában. Az országban általában főurak, egyházi intézmények vagy személyek, Erdély területén a fejedelemség vállalta egy-egy nyomda létrehozását, támogatását. Debrecenben a városi tanács működött a nyomda mecénásaként. A műhely mindenkori bérlője, provizora (művezetője) esküvel kötelezte magát arra, hogy a városnak a nyomdával szembeni igényeit kielégíti. Egy 1719-ből fennmaradt esküszöveg szerint a nyomdász megfogadta, „hogy amely typographusi hivatalban ezen városban bé állítottam, abban tehetségem szerint igazán és serényen eljárók, a typographában levő minden nemű matériákra, eszközökre és a város hasznára vigyázok, hír és engedelem nélkül semmit nem imprimálok és mindenben előljáróimtól függök, a kezem alatt forgó typographia hasznát és jövedelmét csak ideig is magam vagy más hasznára nem fordítom, hanem perceptoratusban adminisztrálok, és annak idejében mindenekről igazán számot is adok.” (Végh Oszkár: Nyomdászat Magyarországon. Bp., Táncsics, 1976. 41.p.)

*Elöltöltős franciakovás pisztolyok
(Hadtörténeti Múzeum)*

A nyomda működését elsősorban a reformációnak tett szolgálatai miatt az ellenreformációs törekvéseket támogató Habsburg-kormányzat a XVIII. század során rendkívüli módon nehezítette. Szigorú cenzúrarendeletkezés tette kétségesse nem egy kiadvány megjelenését. (Megsemmisítették például a Komáromi-féle bibliát és Molnár Gergely latin nyelvtanát.) A város állami felügyelet alatt állt, németesítő rendeletek kötötték gúzsba mozgási lehetőségeit, a nyomda tevékenységét. 1770-ben királyi biztost neveztek ki a főbíró fölé. Ha a főbíró ellenszegülni próbált, állásából is felmentették. A nyomda arcukatát – az általános nehézségeken belül is – nagy mértékben meghatározta mindenkori vezetője, a provizor. Vizsgált időszakunkban, 1759-től 22 évig Margitai István állt a nyomda élén. Mivel elődei működése alatt anyagi visszaélések történtek, a városi tanács szigorúan ellenőrizte az ő munkáját is. A 22 esztendő alatt nem merült fel ellene kifogás, az üzem termelése folyamatosan nőtt. Kiadványai főleg már korábban megjelent vallásos művek és a város híres kollégiumi professzorainak (pl. Budai Ézsaiás, Hatvani István, Maróthy György, Sinai Miklós, Varjas János) tankönyvei és tanulmányai voltak. Szép kivitelben, ízléses tipografizálással, kevés helyesírási hibával kerültek ki keze alól ezek a kiadványok. Lassan a nyomda elvállalta és végezte a város hivatalos nyomtatványainak elkészítését is. Az üzem korábban elmarasztalt működési körülményei, munkafeltételei is javultak ez alatt az időszak alatt. Betűkészletét folyamatosan pótolta, felújította, többnyire külföldi megrendelések révén. Teljes betűkészlete – az 1760-as vásárlás után – „antikvá-

ből petittől három ciceróig, kurzívából petittől két mittelig terjedő sorozat, görögéből petit és garmond.” (Benda Kálmán–Irinyi Károly: A négyszáz éves debreceni nyomda. Bp., Akad. K., 1961. 85. p.)

Margitai István 1787-ben bekövetkezett halála után komoly hanyatlás kezdődött. Ezt felerősítette egy 1790-ben keletkezett tűzvész. (Korábban, 1705-ben az osztrák csapatok rombolása, 1719-ben pedig ugyancsak tűzvész miatt pusztult el a nyomda.) A század utolsó provizora Szigethy Mihály lett. Ő főleg városi nyomtatványokat készített, kevesebb könyv hagyta el ekkoriban a nyomdát. Szigethy a munkára nem sok gondot fordított, s mivel főleg a saját hasznát kívánta növelni, 1804-ben tisztségéből eltávolították. Vele véget ért a sok nehézséget hozó XVIII. század. Ebben az időszakban a kiadványok megjelenését szigorú cenzúra ellenőrizte. A város igekezett ugyan betartani az előírásokat, de 1788-ban egy félreértés miatt Mária Terézia mégis majdnem bezáratta a nyomdát. II. József alatt enyhültek a cenzurális előírások. Az előzetes könyvvizsgálás megmaradt, de már nem volt megszabva, hogy ki lehet cenzor.

A XVIII. század során az üzem technikai felszereltsége a nehézségek ellenére végig fejlődött. Az 1787-es leltárban már 8 sajtó szerepel. A segédek azonban igen rossz munkakörülmények között dolgozhattak. Erre utalnak a javításokról szerzett adatok s az egyes időszaki leltárok. A szedőteremben gyertyatartók álltak (az 1787-es leltár szerint 13 db bádóg és egy nyeles gyertyatartó), s ezek gyenge fénye mellett folyt a munka. (Benda–Irinyi: i.m. 83.p.) A segédek bére igen alacsony volt. Jövedelmüket kedvezőtlen munkarendjük miatt nem volt módjuk máshol végzett munkával növelni. Naponta 10, szombatonként 7 órát dolgoztak, s az év folyamán csak az ún. sátoros ünnepeken (karácsony, húsvét, pünkösd) kaptak hosszabb pihenőt.

Nem szólunk még a nyomda kiadványainak példányszámáról, áráról és értékesítésük körülményeiről. A példányszámok pontos megállapítása elég nehéz. A század folyamán többször visszaélések történtek ezen a területen, ezért a városi tanács szigorú ellenőrzéseket írt elő. A megrendelteken felül a provizor hivatalosan 100 példányt, a segédek 25 példányt nyomtathattak saját papírjukra. Az elszámolások adataihoz a segédek száma szerint 200-250 példányt hozzáadva majdnem 4000 példányos átlagot állapít meg a nyomda történetírója. (Benda–Irinyi: i.m. 95.p.) A Helytartótanácsnak benyújtott, 10 év termését regisztráló jelentésből megállapítható a debreceni nyomda termelése. Az ország legnagyobb nyomdája a XVIII. században a nagyszombati jezsuita egyetemi nyomda volt.

Az árakat vizsgálva megállapítható, hogy a kiadványok nagyobb példányszámú megjelenítése csökkentette a költségeket s így az árat is. A kiadványokat a provizor maga vagy a nyomda bizományosai árusították. Az árusítás a nyomdában, ill. a debreceni nagy vásárok idején (január, április, július) sátorban történt. Debrecenen kívül kiterjedt bizományosi hálózat foglalkozott az értékesítéssel. Az év végi számadásokból következtethetünk a bizományosok helyére, nevére, forgalmukra. Már az 1730-as években bizományosi hely volt Nagyvárad, Szatmár, Miskolc, Sárospatak, Kassa, Eperjes, Kecskemét, Nagykovács és Pest. A bizományosok fűzve kapták a kiadványokat, nekik kellett köttetésükről gondoskodni.

Kik vették meg a nyomda kiadványait? A város gazdag polgárai elsősorban a racionalizmus és a felvilágosodás magyar és külföldi irodalmát vásárolták. Ilyen

kiadványok azonban ebből a nyomdából nem kerültek piacra. A szegényebb réteg, a parasztság köréből a biblia, az énekeskönyvek, a hitbuzgalmi művek vásárlói kerültek ki. A vallásos irodalom azonban megmerevedett egy szinten, haladó eszméket nem közvetített, a fennálló rendbe való belenyugváásra nevelte olvasóit egyre konzervatívabb módon. A tankönyvek a XVIII. század során Debrecenből jutottak el az ország református iskoláiba, elsősorban a tiszántúli területre. A könyvek közé új alig került, a tanács óvatosságából még a máshol nyomtatásra engedélyezett művek megjelentetését sem engedélyezte Debrecenben. A nyomda kiadványai arról tanuskodnak, hogy a felvilágosodás eszmerendszerének közvetítéséből az üzem kimaradt. A debreceni értelmiség az ilyen tárgyú irodalmat főleg külföldről szerezte be, a város híres tudós professzorai pedig munkáikat nem a debreceni nyomdában jelentették meg, hanem inkább Bécsben, Pozsonyban, Bázelen, Londonban, Utrechtben, valamint Kolozsvárott.

A könyvek nyelvi megoszlása – a kiadványok számát tekintve – a magyar nyelvűek javára billen a latin nyelvű tankönyvekkel szemben (2/3 : 1/3). A példányszámot nézve 35-40%-uk a magyar nyelvű munka, kevés azonban köztük a világi szépirodalmi és a vallásos mű (Benda-Irinyi: i.m. 115.p.)

A reformkor

Az új provizor a XIX. század elején, 1804 áprilisától Csáthy György lett. Kitűnő üzleti érzékkel rendelkező, jó szakemberként a nyomda munkájának a színvonalát és hírét ismét felemelte. Az ő nevéhez fűződik az első debreceni könyvkereskedés működtetése is. Tizenhárom évig állt az üzem élén, s ezalatt a nyomda technikai felszereltségét korszerűbbé tette, királyi privilégiumot szerzett a református énekeskönyv nyomtatására. Ez a privilégium szinte biztosítani tudta a nyomda léteéhez szükséges bevételt. Tevékenysége alatt több segédet vett föl, de mivel a tanács minimális bért biztosított nekik és a provizornak is, aki tehette, más nyomdához szegődött. A város a Kamarától kért javaslatot a fizetések emelésére, kérésüket azonban nem támogatták. 1810 őszén a kollégium igazgatósága beadta kérvényét a Magyar Kamarához a nyomda megvásárlására. Az 1810-es évektől ugyanis a kollégiumban működött a rézmetsző diákok társasága. A legjobb diákok: Erős Gábor, Papp József és Pethes Dávid a rézmetszés mellett a nyomtatásba is beletanultak. Rendszeresen illusztráltak tankönyveket, térképeket. A kormányzat azonban 1813-ban megtagadta a nyomda áruba bocsátását, s így az továbbra is a város tulajdonában maradt. Csáthy ezalatt a nagyobb bevétel érdekében külső megrendeléseket és bérmunkát is vállalt. Nőtt a nyomda jövedelme, de az alacsony bérek emelését nem tudta elérni Csáthy. Többszörű kérvényezés után 1815-ben sikerült a béreket emelni, s ekkor a segédek száma tizenháromra emelkedett. A nyomda így már képes volt hasznot szerezni a termelésből. Csáthy azonban 1817 augusztusában egy baleset miatt meghalt. Utódja a korábban 12 évig segédként dolgozó Tóth Ferenc lett, ő folytatta Csáthy munkásságát. Száz évnyi szünet után újra megindította a híres Debreceni Kalendárium kiadását. Szerkesztője Fazekas Mihály lett, aki a népszerű kiadványon keresztül az egyszerű néphez, a parasztsághoz is eljuttatta a felvilágosult nézeteket. Tóth Ferenc 1832-ig dolgozott provizorként a nyomda élén, zavartalan kapcsolatban a várossal és a Habsburg-uralommal.

Utódja 1832 júniusától Tóth Lajos lett, aki mint unokaöcs, segédként dolgozott 5 évig a nyomdában. 1838 tavaszán az új városháza épületébe költözött a műhely. Tóth Lajos már a berendezkedés idején saját nyomda alapításával foglalkozott. A város a számadások ellenőrzésekor az ügyek intézésében mualasztásokat tapasztalt, ezért 1843-ban Tóth Lajost felmentette megbízatásából.

A városi tanács 1844 májusában új nyomdai felügyelőkre bízta a műhelyt. A közgyűlés megszabta a provizor, az ellenőr (inspektor) és az alkalmazottak feladatait, kötelességeit. Az ellenőr szinte azonos rangú volt a provizorral, ketten feleltek a nyomda munkájáért. A szabályzat elfogadása után 1844 júniusától Tóth Endre provizorként, Mezey József ellenőrként vezette a nyomdát.

Vezetésük idején eredményes és lelkiismeretes munka folyt az üzemben. Új kiadványokat készítettek a korszerűbb berendezéseken. Jövedelmük fokozatosan gyarapodott. 1847 szeptemberében a Kamara a nyomda bérbeadását kívánta a várostól, de a város ezt a kérést 1848 februárjában visszautasította. Az 1848. március 15-i események már nem tették lehetővé, hogy a Helytartótanács válaszoljon a városnak. Az eddigi megkötött, szabályozott munkamenet az új politikai helyzethez igazodott. A forradalom és szabadságharc idején a nyomdában megjelent röpiratok, felhívások a forradalom eszmeiségét közvetítették, az aktuális eseményekről tájékoztatták a város lakosait.

Összegzésként megállapítható, hogy a számos országos és helyi megkötés ellenére a nyomda elérte az ország nyomdáinak átlagos színvonalát. A felvilágosodás eszméinek közvetítésében a szigorú cenzúra és a városi tanács rendelkezései és konzervatizmusa miatt csak korlátozottan vehetett részt. A nyelvészeti kutatások megállapításai szerint azonban az irodalmi nyelv hagyományainak megőrzésében és fejlesztésében fontos munkát végzett az üzem. Az új eszmék közvetítésének az elmulasztása, a kiadványok tartalmi konzervativizmusa kétségtelen negatívuma a nyomda kiadáspolitikájának. Ugyanakkor a magyar nyelvű kiadványai a XVIII. századi barokk irodalmi nyelvet megóvták az ellatinosodástól. S mivel e vallásos munkák olvasói jórészt a nép köréből kerültek ki, a nyomda tulajdonképpen ápolta, csiszolta azt a nyelvet, amely a parasztság nyelvi kultúrájának az alakulására és nyelvhasználatára is hatott. Ezzel egyaránt hozzájárult mind a magyar irodalmi nyelv, mind a népi nyelv színvonalas fejlődéséhez.

A nyomda könyvtermésének fejlődése

Év	Kiadványok száma
1771-1780	55
1781-1790	38
1790-1800	65
1801-1810	80
1811-1820	106
1821-1830	194
1831-1840	144
1841-1849	142

Szerafinné Szabolcsi Ágnes

Az Informatikai és Könyvtári Szövetség hírei

Az IKSZ képviselő-testülete március 18-án tartott ülésén a tagoktól érkezett megjegyzéseket figyelembe véve megvitatta a helyi önkormányzatok érdekelt-ségnövelő támogatásáról szóló miniszteri rendelet tervezetét, és javaslatait elküldte az MKM Jogi Főosztálynak. A testület felhívta a rendelet készítői-
nek figyelmét arra, hogy a közművelődési és a könyvtári terület közötti fel-
osztás 50-50%-os arányát a megjelölt célok nem indokolják, és kérte annak
módosítását a könyvtárak javára. A támogatás odaítélésével kapcsolatban
több kérdést felvetettünk, és konkrét javaslatokat is megfogalmaztunk annak
érdekében, hogy ezt az összeget a könyvtári rendszer fejlesztési céljaival össz-
hangban lehessen felhasználni.

Ezután a könyvtári statisztika továbbra is rendezetlen helyzetéről, majd az
elkövetkező időszak programjairól és végül a különféle pályázati kiírásokról
tárgyalt a testület.

A szövetség megkapta az Országos Dokumentum-ellátó Rendszer tervezetét, s
véleményét megküldte a minisztérium könyvtári osztálynak. A koncepcióhoz
csak kisebb módosítási javaslatunk volt, mivel a jelenlegi szöveg csak kerete-
ket szab meg, a részletek kidolgozása az ezt követő MKM rendelet hatáskö-
rébe tartozik.

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz

Lezárva: 1998. március 24.

76. szám

Megjelenik: általában 30 nap alatt. A szervezeteknek és a központi testületi tagoknak kiküldjük: a megjelenés után három napon belül.

Vándorgyűlés – Az egyesületi „csatornákon” már szétküldtük az előadások tartására szóló felhívást. Figyelem! Az időpontban változás történt: a salgótarjáni szervezők javaslatára a vándorgyűlésre július 30-tól augusztus 1-jéig kerül sor, tehát a megszokottnál egy héttel korábban. A jelentkezési felhívást április elején postázzák, a visszaküldési határidő május 10. lesz, érdemes előjegyezni!

Elnökségi hírek

Elnökségi ülés, 1998. február 25. – Az elnökség Hatvanban tartott ülésén a tisztújítás előkészületeiről, a választások ütemtervéről Ottovay László számolt be. – Az elnökség megvitatta Mészáros Antal javaslatát az egyesület szövetséggé alakításáról, és úgy határozott, hogy a javaslatot a tanács elé terjeszti állásfoglalásra. – Kocsis István a határainkon kívül élő magyar könyvtárosokkal kapcsolatos feladattervet terjesztette az elnökség elé. – A vándorgyűlés előkészületeiről, majd a Könyvtári Intézettel kapcsolatban rendezett vitafórumról hangzott el tájékoztató, végül a könyvtári törvényt követő jogszabályok és más minisztériumi tervezetek teendőinek megvitatására került sor. – Mindezekről az alábbiakban részletesebben is beszámolunk.

Határon Túli Kisebbségi Könyvtárosok Tanácsa – Kiss Jenő (Sepsiszentgyörgy) kezdeményezésére alakult az MKM Határon Túli Magyarok Főosztálya segítségével. 1997-ben báziskönyvtárakat jelöltek ki Erdélyben, a Felvidéken, a Vajdaságban és Szlovéniában. 1998-ban az MKM említett főosztálya a könyvtármenedzselési továbbképzést, az alapszintű képzést, a báziskönyvtárak szakirodalommal való ellátását, kézikönyv-állományának bővítését, az Internet-kapcsolat fenntartását kívánja támogatni. A fejlesztési programot gondozó szakmai bizottságban Kocsis István képviseli az MKE-t.

Érdekeltség-növelő támogatás – Az elnökség másodszer is véleményezte a helyi önkormányzatok könyvtári és közművelődési érdekeltiség-növelő támogatásáról készült MKM-rendelet tervezetét. A rendelkezésre álló támogatás mértékének 50–50%-os megosztását súlyos hibának minősítette, amelynek hatása veszélyezteteti az információs társadalom fejlődését és semmiféle racionális érveléssel nem támasztható alá. Ehelyett ismételten 67–33%-os megosztást javasolt vagy azt, hogy a közművelődési intézmények infrastruktúrájának fejlesztésére szánt összegből részesülhessenek a közművelődési könyvtárak is.

ODR – Az elnökség észrevételeket tett az Országos Dokumentumellátó Rendszer tárgyában készülő kormányrendelet tervezetéhez. A szoros határidő miatt csak erre volt lehetőség, szélesebb körű egyeztetésre nem nyílt mód.

Egyesületi élet

Tanácsülés, 1998. március 18. – A tanács elfogadta a tisztújítást előkészítő választási bizottság tagjainak személyét (ld. még alább) és Ottovay László előterjesztése alapján a választási szabályzat módosítását, a választás menetrendjét. – A nógrádi szervezők képviselőjében Fehér Miklós tájékoztatót a vándorgyűlés előkészületeiről. – A tanács határozott arról, hogy a Fitz-díjat előkészítő bizottság a következő két évben a Közkönyvtári Egylet, a Mezőgazdasági, a Zenei és a Bibliográfiai Szekció, valamint a Könyvtárostanárok Egyesületének képviselőiből áll majd. – Többen felvetették, hogy az önkormányzatok sorozatosan a könyvtári törvénnyel ellentétes döntéseket hoznak. Vajda Erik elnök felajánlotta az észrevételek összegyűjtését, majd az önkormányzatok megkeresését, felhíva figyelmüket a könyvtári törvényből adódó kötelezettségeikre. – A tanács állást foglalt Mészáros Antal javaslatáról az egyesület szövetséggé alakításával kapcsolatban. A hozzászólások megcáfolták azt a feltételezést, hogy az MKE szervezeteinek (területi szervezeteinek és szekcióinak) nagy része egyesületté kívánna átalakulni, egyesületi szövetséget szeretne létrehozni, ezért a tanács elvetette Mészáros Antal javaslatait. A tanács tagjai az országos hatókör előnyeinek megőrzését hangsúlyozták, és a továbbfejlődés, a belső szervezet és a külső kapcsolatok megújítása mellett érveltek.

Felmérés a tanács munkájáról – Tóth Gyula, az ellenőrző bizottság (EB) elnöke és Román Lászlóné az EB tagja levélben kereste meg a szervezetek elnökeit, hogy fejtsek ki véleményüket (lehetőleg tagjaikat is megkérdezve) a tanács munkájáról. (Az MKE tanácsa 1990 májusától működik.) A kérdőíveket április 15-ig kell eljuttatni Tóth Gyula címére (9701 Szombathely, Pf. 170).

Választási bizottság – A tanács egyetértésével a tanácsulást követően megtartotta alakuló ülését az 1998. novemberi választást előkészítő bizottság. Tagjai: Gyergyádesz Lászlóné (Bács M.Sz.), Győrfi Csabáné (Pécsi és Baranya M.Sz.), Kalmárné Morcsányi Rozália (Könyvtárostanárok Egy.), Kéglí Ferenc (elnök; Bibliográfiai Sz.), Mader Béláné (Csongrád M.K.E.), Maurer Péter (Műszaki K.Sz.), Szabó Imréné (Kisalföldi K.K.E.), Varga Józsefné (Szabolcs-Sz.-B. M.Sz.) és a Társadalomtudományi Szekció egy képviselője.

Mi történt a szervezetekben?

Csongrád Megyei Könyvtárosok Egyesülete (CSMKE) – Március 5-én tartotta tisztújító közgyűlést a CSMKE. Az új vezetőség tagjai a következők lettek: Gyuris György (elnök), Rátkai Erzsébet (tanácsi képviselő), Bajusz Jánosné (titkár), G. Szabó Lenke, Soós Csilla, Mader Béláné, Marton János, Horpácsi Andrásné, Lippainé Fekete Ilona.

Elektronikus Könyvtár Szekció (EKSZ) – Március 20-án MEK-napot tartottak az OSZK-ban. A rendezvényen Drótos László, Kokas Károly és Moldován István bemutatta a Magyar Elektronikus Könyvtár új fejlesztéseit (WWW-menük, háromdimenziós felület, teljes szöveges keresés), majd szakmai vitára került

sor, amelyen az MKM Könyvtári Osztálya és a Neumann-ház is képviseltette magát. – Az EKSZ pályázatot nyújtott be az NKA-hoz, ugyanis – ahogy arról a Katalist levelező listán részletesen beszámoltak – egy tanfolyamsorozatot készülnék szervezni a korszerű számítógépes technikák könyvtári használatáról „szabadegyetem” jelleggel, fél- és egynapos rendezvények keretében. Egy őszi és egy tavaszi szemesztert készítenek elő, a sorozatot meghirdetik – amint a pénzügyi feltételek tisztázódnak.

Gyermekkönyvtáros Szekció (GYSZ) – Február 19-én az Országos Széchényi Könyvtárban továbbképzést tartottak A könyvtári törvény és a gyermekkönyvtárak címmel. Bariczné Rózsa Mária, az MKM könyvtári referense volt az előadó, a konzultációt Suppné Tarnay Györgyi szekcióelnök vezette.

Könyvtárostanárok Egyesülete (KTE) – A KTE fővárosi pedagógus szakmai szervezetekkel közösen tartotta idei első rendezvényét február 14-én az ELTE Tanárképző Főiskolán „Pedagógus-továbbképzés, -átképzés, szakvizsga” címmel. A teltházas tanácskozás előadói Gönczöl Enikő, Rádli Katalin, Lóránd Ferenc, Németh András, Palotás Zoltán, a levezető elnökök Vitányi György és Balogh Mihály voltak. Az előadásokat fórum követte, amelyet Miklósi László vezetett.

Műszaki Könyvtáros Szekció (MKSZ) – Az MKSZ szentendrei rendezvényén, február 25-én közel százan jelentek meg. Az összejövetel témája a lakossági információszolgáltatás volt. Biczák Péter és Tamási Csilla a közhasznú információk szolgáltatásának a vállalati könyvtárakban is alkalmazható tapasztalatait foglalta össze. A Pest Megyei Könyvtárban tett látogatás után a Szerb Orthodox Múzeumba látogattak el a résztvevők.

Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szervezet (SZSZBMSZ) – A Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárral közösen szakmai továbbképzést tartottak március 11-én. Vendégük volt Koncz Gábor közgazdász, a Magyar Kultúra Alapítvány igazgatója. Előadásának címe: Könyvtár és vállalkozás. A programot megelőzően az SZSZBMSZ 1998. évi szakmai programjait beszéltek meg a résztvevők, ezt követte Nagy László tájékoztatója a megyei ellátórendszer szolgáltatásairól és Tóvári Judit ismertetője a közép- és felsőfokú szakképesítést adó tanfolyamokról.

Társadalomtudományi Szekció (TTSZ) – Február 27-én került sor az OSZK restaurálási tevékenységét ismertető intézménylátogatásra. A Budavári Palotában Beöthyné Kozocsa Ildikó, a Hold utcában Kastaly Beatrix mutatta be az érdeklődőknek a nemzeti könyvtárban folyó állománymegóvási munkákat. – A TTSZ 21. körlevelében olvastuk, hogy összeállítást készülnék közreadni a 20. évet betöltött szekció „jubileumi”, 1997/98. évi tagnévsoráról, a szekció történetének áttekintése és az 1995/98-as időszakról szóló beszámoló kíséretében. Az adatok összegyűjtése megkezdődött. – A TTSZ megküldte az elnökségnek az írott kulturális örökség megóvása tárgyában az MKM és az NKA illetékesinek ez év elején eljuttatott dokumentumok másolatát („szentendrei ajánlás” és támogató nyilatkozatok).

Pénzügyek

Tanulmányúti támogatások – A Helyismereti Szervezet kilenc tagja az angol testvéregyesület helyismereti csoportjával fennálló kapcsolatai révén csoportos tanulmányútra utazott Nagy-Britanniába. Az utazáshoz az MKE elnöksége fejenként ötezer forintos támogatást szavazott meg számukra. – Huszonötezer fo-

rintos támogatásra kapott ígéretet Stress Judit, az OSZK restaurátora őszi franciaországi tanulmányútjához.

Szakmai programok támogatása 1998 – Április 25-ig várja az elnökség a szervezetek pályázatait a támogatás elnyerésére. A pályázati tudnivalókról a szervezetek elnökei levélben kaptak tájékoztatást.

Pályázatok

NKA – Az 1998. évi kiírás keretében öt pályázatot nyújtottunk be az egyesület egésze nevében. Támogatást kértünk a vándorgyűlés megrendezéséhez (a plenáris ülés előadói díjaira, a külföldi vendégek költségeinek fedezésére, a nyugdíjasok és nappali tagozatos hallgatók részvételének támogatására); a 6. BOB-CATSSS szimpóziumon való magyar részvételhez; egy kezdő és egy haladó szintű hálózati tanfolyam szervezéséhez; egyéni szakmai tanulmányutak támogatásához; az EBLIDA tevékenységében való részvételhez.

NKA-pályázat 1999 – Az NKA könyvtári szakmai kollégiuma a korábbi évekhez hasonlóan idén is jókor megkereste az egyesületet, javaslatokat kérve az 1999. évben meghirdetendő pályázat témáira. A kollégium kész fontolórra venni minden, 1998. szeptember 30. előtt bármikor beérkezett testületi vagy egyéni javaslatot. Papp István, a kollégium elnöke egyben kérte az MKE elnökségét, szervezeteit és tagjait, tegyék meg javaslataikat, észrevételeiket az NKA és könyvtári szakmai kollégiuma működését illetően. A levelet a titkárság a szervezetek elnökeinek közvetítésével igyekszik minél többekhez eljuttatni.

Nemzetközi kapcsolatok

Osztrák meghívás – Az osztrák közművelődési könyvtárak egyesülete (BVÖ) meghívta az MKE képviselőjét április eleji konferenciájára Baden bei Wien-be. Az elnökséget Pálvölgyi Mihály, a szombathelyi főiskola oktatója képviseli.

Német meghívás – A német könyvtári külügyekkel foglalkozó Bibliothekarische Auslandsstelle meghívta Vajda Erik elnököt, hogy tartson előadást egy június végén tartandó würzburgi nemzetközi szemináriumon, melynek címe Informationsversorgung – Politik und Strategie.

Személyi változás az IFLA-ban – A hágai központban új munkatárs, Sjoerd M. J. Koopman koordinálja a szakmai tevékenységeket. Korábban a holland PICA együttműködési rendszer marketingtevékenységét irányította.

IFLA 1999 – A 65. IFLA-konferencia helyszíne Bangkok lesz. Aki a tavalyi koppenhágai és idei amszterdami kedvező helyszín után erre a távoli helyszínre is eljutni remél, a titkárságtól megkaphatja a rendezvény első prospektusát, amelyet a thaiföldi nagykövetség juttatott el hozzánk.

IFLA 2003 – Korábban hírt adtunk róla, hogy az MKE megpályázta a 2003. évi IFLA-konferencia megrendezésének jogát. Örömmel értesültünk róla, hogy pályázatunk alapján Budapest komolyan szóba került a lehetséges helyszínek között. A „második körben” is benyújtottuk részletesebb javaslatunkat; ez alkalommal már a könyvtári társadalmi szervezetek, az MKM illetékes szakemberei, a nagykönyvtárak vezetői szándéknyilatkozatát és Göncz Árpád, Schiffer János

és a nemzeti könyvtár főigazgatója ajánló levelét mellékelve. További támogató levelet kaptunk Gál Zoltántól, az Országgyűlés elnökétől, és várunk Magyar Bálinttól, valamint az Ipari, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Minisztérium illetékes államtitkárától, a Külügyminisztériumból. A nyár folyamán várható az előkészítő bizottság látogatása; eredményhirdetés előreláthatólag az amsterdami IFLA-konferencián lesz.

Frankfurti könyvvásár '99 – Az MKE-t meghívták, hogy 1999. évi, 51. vásáron szervezze meg a magyar könyvtárak bemutatkozását a könyvtárosok és más médiaszakemberek nemzetközi központjában. (Idén októberben Svájc lesz a rendezvény vendége.)

CoLIS3 konferencia – 1999. május 23. és 26. között lesz „Digital libraries: interdisciplinary concepts, challenges and opportunities” címmel Dubrovnikban. Az érdeklődőknek a call for papers-t szívesen megküldi a titkárság (a beadási határidő: 1998. szeptember 15.), illetve a www.ffzg.hr/infoz/colis3 hálózati címen tájékozódhatnak.

Társegyesületek, rokon szervezetek

EBLIDA – Azt az értesítést kaptuk, hogy az Európai Bizottságnál felmerült pénzügyi-adminisztratív problémák miatt késve indulnak a CECUP projekt munkálatai, amely – mint már hírt adtunk róla – a könyvtárakat érintő szerzői jogi problémákat veszi majd számba a közép- és kelet-európai országokban.

Egyéb

Budapest Főváros Levéltára ingyenesen felajánlja az érdeklődő pedagógusoknak, tanároknak és diákoknak a Budapesti Negyed c. folyóiratának 1995. őszi számát. (Témája: Építők és építtetők; a tartalmából: Mihancsik Zsófia interjúja három építésszel, Ybl Miklós levele a Bazilika továbbépítése érdekében, irodalmi szemelvények, Prakfalvi Endre: Az 1953-as városépítészeti vita stb.) A folyóiratból mindenki annyi példányt vihet, amennyire szüksége van. Átvehető munkaidőben: 1052 Budapest, Városház u. 9–11., Budapest Főváros Levéltárának nyomdája, Demeter Györgyi.

Előzetes rendezvénytár:

Magyarországon:

- 1998. április 15–17. Workshop '98, Győr, Széchenyi István Főiskola
- 1998. április 9–10. „A kultúra pénze, a pénz kultúrája”, Kultúraközvetítők Társasága, Budapest, Hotel Atrium Hyatt
- 1998. április 20–22. Second ICC/IFIP Conference on Electronic Publishing 98: „Towards the Information-Rich Society”, Budapest, Conference Centre of the Central European University
- 1998. április 24–26. Ötödik Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál, Könyvtáros Klubbal, Budapesti Kongresszusi Központ
- 1998. május 10–14. „The 21st Century Information Society: The Role of Library Associations”, Budapest, OSI-Network Library Program – Council of Europe

- 1998. május 18. „A könyvtárak és az elektronikus környezet”, kerekasztal-konferencia a budapesti Goethe Intézet és a Francia Intézet szervezésében
- 1988. július 30–augusztus 1. Az MKE 30. vándorgyűlése „A könyvtárak együttműködése az információs társadalom kiszolgálásában”, Salgótarján
- 1998. augusztus 30–szeptember 4. INTAMEL-közgyűlés és konferencia, Budapest
- 1998. október 5–7. „Közkönyvtár az ezredfordulón”. Magyar–norvég szeminárium, Budapest

Külföldön:

- 1998. május 25–29. „Information Technology and Journalism”, Dubrovnik, Inter University Center
- 1998. június 1–7. IATUL Annual Conference, Pretoria, Dél-Afrika
- 1998. június 6–14. „Crimea 98 – Libraries and associations in a transient world: new technologies and new forms of cooperation”, Sudak, Ukrajna
- 1998. június 22–27. EAHIL, Sixth European Conference of Medical and Health Libraries, Utrecht, Hollandia
- 1998. június 25–július 2. American Library Association Annual Conference: „Global reach, local touch”, Washington D.C., USA
- 1998. augusztus 13–15. ISIC (Information Seeking in Context 98) konferencia, Sheffield, Nagy-Britannia
- 1998. augusztus 16–21. 64. IFLA-közgyűlés „On crossroads of information and culture”, Amsterdam, Hollandia

Állásügylek (február közepétől lapzártáig érkezett hirdetések)

Állást keres: Főiskolai végzettséggel, angol alapfokú nyelvismerettel, közművelődési könyvtári tapasztalattal elsősorban olvasószolgálati munkát keres Bócz Judit, lakástelefonja: 283-2922. Egyéb munkakör, két műszakos munka is érdeklí. – Egyetemi végzettséggel, felhasználói számítógépes jártassággal, angoltól érettségizett kollégánál elhelyezkedne tájékoztató vagy olvasószolgálati munkakörben, 6 vagy 8 órás munkaidőben. Mészáros Gabriella, tel.: 342-6606.

Állást kínál: Orvosi könyvtár feldolgozó könyvtárost keres heti 20 vagy napi 8 órában. Jelentkezni lehet a 344-2289-es telefonon, Nyíri Éva könyvtárvezetőnél. – A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár felső- vagy középfokú szakképzéssel rendelkező könyvtárost keres zenei feldolgozó munkakörbe. Számítógépezési ismeretek, zenei képzettség és szakmai gyakorlat előnyt jelent. Kinevezés három hónap próbaidő után. Bérezés a Kjt szerint. A pályázatot a következő címre kell beküldeni: Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár igazgatója, 9002 Győr, Pf. 120.

*

Szerkeszti: Hegyközi Ilona

Cím: MKE titkárság, 1054 Budapest, Hold u. 6. Tel./fax: 311-8634

E-posta: MKE@MAIL.C3.HU vagy H11200MKE@ELLA.HU

*Bútorok Kossuth Lajos turini lakásából
(Kossuth Múzeum, Cegléd)*

